Lietuvos mokslų akademijos žinios

LUX ET VERITAS

Informacinis leidinys 2020 m. nr. 1 (91) | Įsteigtas 1994 m.

Lietuvos mokslų akademijos žinios 25

Tarmas Somerė
(Tarmo Soomere)

Pusiau negyvos katės ir demonai fokusininkai, arba gyvenimas pusiau uždaroje sistemoje

Fizikams būdingas dieviškai mielas, tačiau velniškai intriguojantis įprotis gana paprastus dalykus paversti tokiais sudėtingais ir net išpūstais, kad niekas kitas (išskyrus matematikus) negali jų suprasti.

Tikriausiai visi esame girdėję apie pusiau negyvą Šrėdingerio katę. Tai pasakojimas apie katinėlį, uždarytą dėžėje su radioaktyvios medžiagos atomu. Net jei gerai žinome, kaip dažnai tokie atomai įprastai skyla, neįmanoma prognozuoti, kada šis konkretus atomas skils ir nužudys katę. Kai dėžė uždaryta, niekas negali žinoti, ar viduje esanti katė vis dar gyva, ar jau nebe.

Ervino Šrėdingerio (Erwin Schrödinger) įžvalga rodo faktą, kad dauguma žinomų gamtos dėsnių galioja tik apibrėžtą laiko tarpą ir tik tam tikro dydžio ir tankio objektams, kurie nejuda didžiuliu greičiu. Vis dėlto jo eksperimento aura turi ir socialinių reikšmių atspalvių. Eksperimentas buvo aprašytas tada, kai mūsų žinios apie pasaulio sandarą buvo nepalyginamai menkesnės. Gerokai mažiau žinojome apie neapibrėžtumą kaip neatsiejamą pasaulio dalį ir apie tai, kad kai kurių dalykų iš esmės negalima nuspėti.

Mes kuriame grandiozines prognozes apie ateitį po dešimties metų, kurios atspindi anomaliai aukštą mūsų universitetų ir mokslo lygį. Prireikė poetės Vyvi Luik (Viivi Luik) skvarbios akies ir nuovokaus pasaulio pojūčio, stumtelėjusio prognozes dar žingsniu į priekį. Ją išgąsdino mintis, kad po 25 metų mūsų visuomenė atspindės dabartines bendrojo lavinimo mokyklas su gilėjančiu ir beveik neribotu mokinių įžūlumu bei žiaurumu, nukreiptu į tuos, kurie moko. Šiuo atveju būtų geriau, jei katė jau būtų nustipusi.

Katė, neprognozuojamas atomas ir paprasta Goldbergo žudymo mašina, kurią galėtų sukonstruoti bet kuris *Rakett69* televizijos mokslo konkurso serijos dalyvis, yra elementarus uždaros sistemos pavyzdys. Jis mus moko, kad norėdami pamatyti uždarytų objektų veikimo rezultatus, turime atverti duris arba atidaryti dangtelį. Žinoma, jei rezultatą apskritai galima išmatuoti ir jei mums užteks drąsos priimti tai, ką rasime dėžėje arba kas gali ant mūsų iššokti – priešingai nei protingasis Pernu apskrities vilkas, kuris pateko į užsienio naujienas, leidęsis žmonių išgelbstimas nuo sušalimo.

Skirtingai nuo dabartinio JAV prezidento norų, atvirų sistemų nesupa jaukios ribojančios sienos, į kurias atsirėmęs galėtumei žavėtis savo nedidele žemės valda. Zimurgijos evoliucionuojančių sistemų dinamikos dėsnis teigia, kad jei atidarysime skardinę sliekų, vienintelis būdas juos vėl uždaryti yra naudoti didesnę skardinę. Žemės gaublio dydis yra beveik nekintantis. Jei čia kyla neramumų, žmonių (ar politinių partijų) skaičius turi sumažėti, bent vietiniu mastu, ir ypač tada, kai kaimynas nebetoleruoja kaimyno (ar partijos užima nepajudinamas pozicijas).

Esminė bendra atvirų ir uždarų sistemų savybė yra ta, kad jų elementai neprognozuojami. 1870 m. lordas Relėjus (Lord Rayleigh) nurodė, kad jei į jūrą išpilsi kibirą vandens, jo negalėsi tiksliai tokio paties pasisemti. Ir vandens molekulių judėjimas, ir žmonių elgsena yra nenuspėjami. Net pačios geriausios vandens judėjimo lygtys – Navjė ir Stokso – turi unikalų sprendinį tik konkrečiam baigtiniam laiko tarpui. Mūsų turimomis žiniomis, neįmanoma prognozuoti, kas nutiks vėliau. Ši nenuginčijama matematikos išvada taikoma ir visai mūsų visatai, ir visoms paralelinėms visatoms, kuriose veikia Niutono dėsniai ir egzistuoja skystas vanduo. Vandeniui nerūpi mūsų problema – jis linksmai čiurlena žemyn.

Judėjimo pasroviui idėja turi paralelių su antruoju termodinamikos dėsniu. Šis dėsnis teigia, kad izoliuotoje sistemoje visi procesai juda aukštesnės entropijos link, tad šaltesnis kūnas gali perduoti šiltesniam ne itin daug energijos ir todėl *perpetuum mobile* neišvengiamai liks tik svajonė.

Šiek tiek supaprastinę šį procesą ir pritaikę jį visuomenei, matysime, kad net išlaikyti esamą visuomenės struktūrą ir gerovės lygį (nekalbant apie ekonominį augimą ir inovacijas) reikia ir nuolatinio energijos indėlio, ir energijos mainų: tarpusavio sąveikos. Nesvarbu, ar būtų parduodama saulės ir vėjo energija, investuojama į medienos chemiją, ar kuriamos pramogos turistams.

Atvirosioms sistemoms reguliuoti reikia šiokios tokios pilietinės drąsos ir trupučio mokslo žinių. Pažvelkime į dviejų mažai susijusių sistemų pavyzdį. Netgi darykime prielaidą, kad lordo Relėjaus kibiras yra vandenyno dydžio. Tarkime, kad yra du kambariai, pripildyti įprasto aplinkos oro. Juos skiriančioje sienoje yra nedidelis plyšys – kaip Gazos Ruožo ir Egipto sienos kirtimo punktas. Matematikos grožis atsiskleidžia tuo, kad atvejį galima apibendrinti bet kokiam kirtimo punktų (plyšių) skaičiui ir net pusiau pralaidžioms membranoms. Kalbant apie Estijos ir Rusijos pasienį, vienintelis skirtumas, kad turime du žemyninius sienos kirtimo punktus ir oro uostą bei keletą vandens uostų.

Pagrindinis pasienio kontrolės veikėjas yra dar vienas fizikų favoritas – mažas ir žavus (kaip katinėlis), tačiau kartu labai nuovokus ir gabus demonas. Maždaug prieš 140 metų savo pramogai ir mokslo bendruomenės įaudrinimui šį demoną „įdarbino“ šiuolaikinės elektromagnetinio lauko teorijos tėvas Džeimsas Klerkas Maksvelas (James Clerk Maxwell). Jo demonas panašus į protingąjį ir išrankųjį Cerberį. Jis žinojo, kad, galiausiai, temperatūra yra vandens ar dujų molekulių greitis. Kuo greičiau juda molekulės, tuo šiltesnis oras. Demonas pasirinko vieną pusę (kas, tikriausiai, dažnai neišvengiama politikoje, tačiau paprastai būna mokslo klaida) ir įrengė mažutę sklendę. Po to ėmė stebėti link sklendės judančias molekules. Jei molekulė judėjo iš priešingos pusės, bet gana greitai, demonas atidarydavo užtvarą ir leisdavo molekulei pakliūti į savo pusę. Jei molekulė buvo jo pasirinktoje pusėje, bet judėjo erzinančiai lėtai, demonas išleisdavo ją į kitą pusę.

Jei demonui būtų skirta daug laiko tuo užsiimti, viena pusė taptų žymiai šiltesnė nei kita. Iš esmės tai reiškė šilto vandens atskyrimą nuo drungno vandens vienoje pusėje ir vėsaus vandens kaupimą kitoje. Fizikos dėsniai užtikrina, kad netgi šaltame ore ar vandenyje yra šiek tiek labai greitai judančių molekulių.

Jei nevaržomi galėtume įgyvendinti tokį vyksmą, būtume milijardieriai ir siųstume medienos perdirbimo fabrikus velniop. Iš šio pavyzdžio matyti ir vienas pagrindinių valstybės funkcionavimo principų. Kai ieškome žmonių savo komandai, kurie kartu dirbtų ar mus mokytų, norime pačių geriausių. Su tais, kurie ne itin stropūs ar gabūs, tegul dirba kiti. Deja, visos valstybės padarė tą pačią išvadą.

Prireikė daugiau nei 60 metų, kol paaiškėjo, kas gi ne visai gerai su Maksvelo demonu. Šį išaiškinimą sugalvojo Leo Silardas (Leo Szilard) – žmogus, kuris suprato branduolių skilimo grandininės reakcijos reikšmę ir 1934 m. kartu su Enriku Fermi (Enrico Fermi) patentavo branduolinio reaktoriaus

koncepciją. Jis 1929 m. įrodė, kad nei gamtos, nei visuomenės neapgausi. Pasirodo, gauti informacijai apie molekulių judėjimą reikia daugiau energijos, nei tos energijos sukuriama šildant vandenį. Be to, energija neabejotinai prarandama varstant sklendę. Tad netgi nuovokusis demonas nesukuria naujo turto. Geriausiu atveju, jis naudoja išteklius perskirstydamas turtą. Tai labai primena senąjį gerąjį estų *kratt* – mitologinį lobių nešiotoją, vagiantį iš vieno žmogaus ir atiduodantį kitam. Šiame procese kažkas privalo sutrikti.

Būtent tada pradėjome suprasti, kad informacija turi kainą, kuri nusakoma ne paslapčių ar šantažo mastu, o fizikinio darbo kategorijomis. Deja, šią revoliucinę įžvalgą nustelbė pasirengimas Antrajam pasauliniam karui. Galiausiai ji laikyta mokslininkų arogancijos išraiška ir troškimu patenkinti asmeninį smalsumą visuomenės sąskaita.

Klasikinis darbas yra naudotos jėgos ir gauto poslinkio sandauga. Cituojant Donaldą Trampą (Donald Trump), jei nėra sienos su Meksika, joks darbas neatliktas. Kai kuriose srityse, pavyzdžiui, klasikinėje termodinamikoje, šeimoje ar visuomenėje, darbas reiškia tvarkos kūrimą ar palaikymą. Trečia reikšmė turima galvoje, kai įvardijama žinių darbuotojų kategorija, remiantis Piteriu Drakeriu (Peter Drucker). Pastarųjų turtas glūdi informacijoje – tiek perkeliant duomenis (t. y. bitus), tiek įtikinant teisėjus.

Pakitusio darbo pobūdžio padarinys – pasaulinė talentų medžioklė. Gebėjimas rasti talentų tarp keistuolių, parodyti juos palankioje šviesoje vietiniam Maksvelo demonui ir pasiekti, kad padarytų kažką unikalaus, yra esminė šiuolaikinių valstybių konkurencingumo sąlyga. Tačiau fizika, remiantis Maksvelo demonu, tvirtina, kad tai kainuoja.

Kaina ėmė aiškėti tik visai neseniai. 1997 m. Kristoferis Jaržinskis (Christopher Jarzynski) iš Merilendo universiteto išvedė lygtį Maksvelo demono sunaudotos energijos kiekiui apskaičiuoti. Lygtys ne visada atitinka tikrovę. Kainą pasisekė išmatuoti maždaug prieš dešimtmetį. Japonų fizikams pavyko eksperimentiškai įrodyti, kad informacija gali būti paversta laisvąja energija (pvz., šiluma). Maksvelo demono, stebinčio atsitiktinėmis kryptimis judančių mažų dalelių trajektoriją, vaidmens ėmėsi žmonės. Jie įsikišdavo, kai dalelė pasukdavo neteisinga linkme, ir elektros lauku ją nukreipdavo link tikslo.

Taip išsiaiškinta, kiek energijos Maksvelo demonui reikėtų dalelių savybėms nustatyti. Maždaug 28 proc. energijos, sunaudotos informacijai gauti, proceso metu būdavo grąžinama į sistemą, vadinasi, atliko darbą. Našumas gal ir nelabai aukštas, bet jį galima lyginti su prastos kokybės vidaus degimo varikliu.

Jei darytume visiškai neleistiną (fizikoje) apibendrinimą, priskirdami visą Estijos bendrąjį vidaus produktą (BVP, 25 mlrd. Eur) ypač protingo Maksvelo demono darbui, ir pridėtume dar vieną visiškai neleistiną, bet žavingą postulatą, kad jis yra mūsų sumanumo vaisius, gautume puikų skaičių – 7 mlrd. Eur mūsų BVP yra materializuota informacija.

Audringa ilgus metus trunkanti diskusija apie tai, ar turėtume skirti vieną procentą savo BVP fundamentaliai naujai informacijai gauti, ar galime išsiversti kukliau, yra akivaizdžiai juokinga.

Visuomenei prireikė dešimtmečio, kad perprastų sukrečiantį Alberto Einšteino teiginį, kad masė ir energija yra lygiavertės. Jį papildė teiginys, su kuriuo dar sunkiau susitaikyti, – informacija gali būti paversta laisvąja energija arba darbu, taigi, bet kuo, net jei kol kas tik labai ribota prasme ir nanoskopiniu mastu.

Tai suteikia visai naują atspalvį teiginiui, kad tie, kurie kontroliuoja informaciją, valdo pasaulį. Fizika yra negailestinga – atvirame pasaulyje galiausiai vyraus intelektas, ir visai nesvarbu, kas netrukus įvyks. Kuo atviresnis pasaulis, tuo didesnes galimybes turi tie, kurie protingai elgiasi. Nesvarbu, ar reikia užkurti krosnį, sušilti kojas, atvėsinti galvą ar gauti teisingą informaciją. Privalome būti ne tik konkurencingi, bet ir atviro pasaulio lyderiai. Tokie, kokie esame, – muzikos, informacinių technologijų ar mokslo lyderiai.

Tik drąsiems: S. Toyabe, T. Sagawa, M. Ueda, E. Muneyuki, and M. Sano, Experimental demonstration of information-to-energy conversion and validation of the generalized Jarzynski equality, Nature Phys. **6**, 988–992 (2010), https://doi.org/10.1038/nphys1821

Pirmą kartą skelbta estų kalba: Soomere, T. Poolsurnud kassist rehepapliku deemonini. – *Postimees*, 81(8588), 06.04.2019, Arvamus. Kultuur, 507, 7

Tarmas Somerė (Tarmo Soomere),
LMA užsienio narys

Kultūros – lygiavertės ar hierarchiškos?

Reinas Raudas (Rein Raud)

2018-ųjų lapkritį riziką mėgęs amerikiečių misionierius Džonas Alenas Čau (John Allen Chau) žuvo nuo Šiaurės Sentinelų saloje (Indijos vandenynas) gyvenančios atsiskyrėlių genties strėlių. Misionierius norėjo atversti sentinelus į krikščionybę, šiai misijai jį specialiai apmokė radikali evangelinė grupė „All Nations". Nors Čau buvo paskelbtas kankiniu, jo šeima kaltino grupę įtraukus sūnų į ekstremalų aktyvizmą, o daugelis komentatorių socialiniuose tinkluose kaltino patį Čau buvus tokį kvailą. Reikia pabrėžti, kad Čau ketinimai buvo geranoriški, jis neturėjo pasiėmęs ginklų, tad galima būtų jį laikyti susidūrimo su gentimi auka. Vis dėlto grupė „Survival International", ginanti vietinių teises, teigė, kad dėl kontakto su misionieriumi sentinelų gentis būtų galėjusi išnykti: nors Čau ir buvo kruopščiai vakcinuotas, sveiko vakariečio bioekosistemoje esama bakterijų, kurios pavojingos niekada neturėjusių sąlyčio su globalia civilizacija asmenų sveikatai. Taigi, žvelgiant plačiau, genties elgesys gali būti įvardytas kaip pateisinama savigyna.

Prieš maždaug 150 metų panašūs įvykiai buvo vertinami visai kitaip. Kai 1867 m. kanibalų gentis Fidžyje užmušė ir suvalgė metodistų misionierių Tomą Beikerį (Thomas Baker), o anglikonų kunigas Henris Sternas (Henry Stern) publikavo atsiminimus apie savo įkalinimą Etiopijoje 1868 m., tai buvo pasakojama neprileidžiant nė minties, kad vietiniai galbūt turėjo kažkokių teisių ar kad jų įvykių versija taip pat verta dėmesio. Sternas, kaip anuomet įprasta, vaizduoja savo įkalintojus kaip bailius niekšus, neturinčius žmogiškojo orumo. Tiesa, Australijos laikraštyje „Sydney Empire" pasirodžiusiame pranešime pripažįstama, kad T. Beikeris buvo nužudytas priešinantis ne pranašesnei krikščionybei, bet jos kolonizacijos politikai, kuri ėjo kartu su misionieriais. Tačiau tai vis tiek atrodė ne kaip Fidžio gyventojų pateisinimas, o kaip priekaištas jiems, nes religinio jausmo trūkumas buvo prilyginamas dvasiniam menkumui.

Kas gi nutiko? Kodėl Vakarų civilizacijos įsitikinimas savo pranašumu traukiasi, užleisdamas vietą tikėjimui esmine visų kultūrų lygybe? Jei ši prielaida teisinga, kyla klausimas, ar visų laikų ir vietų kultūrinės praktikos turi vienodą teisę būti pripažintos? O gal yra kriterijų, kurie leidžia mums atmesti, pavyzdžiui, Indijos našlių (*sati*) susideginimo paprotį laidojant savo vyrus, moterų apipjaustymo praktiką arba mergaičių pėdų supančiojimą Kinijoje? Juk tikrai neturėtume pritarti šiems papročiams vien todėl, kad kultūros, kuriuose jie atsirado, yra lygiavertės mūsiškei? Bet jei palyginti moterų moralės ir grožio sampratą įvairiose kultūrose (visi anksčiau minėti pavyzdžiai su ja susiję), vienos kultūrinės praktikos yra paskelbiamos „žemesnėmis", ar negalime teigti, kad jas palaikančios kultūros atsilieka nuo labiau „pažengusiųjų", ir vienintelė teisinga išeitis – tvirtai jas vesti pažangos keliu?

Šie klausimai tampa vis svarbesni globalizacijos eroje ne tik dėl virtualiosios kultūrinės komunikacijos antplūdžio, bet ir todėl, kad belikę visai mažai žmonių (išskyrus minėtąją sentinelų gentį), kurie galėtų gyventi neturėdami sąlyčio su kultūros reiškiniais, pagrįstais skirtingomis struktūrinėmis prielaidomis nei jų pačių kultūra.

Galima teigti, kad pradedant menu ir literatūra, baigiant maistu ir mada kiekviena moderni pasaulio kultūra integruoja svetimus kultūrinius elementus ir kolektyviai formuoja „glokalią"* areną, kurioje žmonės, turintys savo įpročius ir išankstinius įsitikinimus, pereina iš vienos kultūrinės aplinkos į kitą. Akivaizdu, kad kultūrinė Baltijos regiono atmosfera neatpažįstamai pasikeitė per kelis dešimtmečius, kai mūsų šalys ne tik ekonomiškai bandė pasivyti Vakarus, bet ir patyrė kultūrinę transformaciją.

* Angl. *glocal* > *global* + *local* – derinantis globalų mąstymą ir veikimą atsižvelgiant į vietos sąlygas.

Ir vis dėlto klausimas išlieka: ar iš principo teisinga vertinti vieną kultūrą kitos matu? Ar galima teigti, kad esame teisingi kultūros, kurios nesuprantame, atžvilgiu, jei į ją žvelgiame pro savo akinius? O gal derėtų sakyti, kad jei visi pasaulio žmonės lygūs nepaisant rasės, lyties ar kitų požymių, kurių jie nepasirinko, jų kultūros nebūtinai lygiavertės, nes kai kurios yra geresnės už kitas, kaip kad sportinis automobilis veža greičiau nei arklių vežimas, bent jau lygiu keliu ir kai norima atvykti kuo greičiau?

Į šiuos klausimus galime įvairiai atsakyti pradedant antropologų postmodernistų tvirtinimais, kad negalima vertinti kultūros reiškinio kitos kultūros matu ir kad tik ta pati kultūra gali save vertinti iki rasistinių nuomonių, tokių kaip Solo Belou (Saul Bellow), teigiančio, kad tada, kai zulų tauta turės Tolstojų, mes jį ir skaitysime, bet kol kas prašome netrikdyti mūsų ir mūsų kultūrinio kanono – tarsi vienintelė teisinga literatūrinio naratyvumo paradigma būtų toji, kurią sukūrė Vakarų kultūros.

Šie klausimai buvo vieni pagrindinių, paskatinusių mane imtis kultūros teorijos tyrimo, kuriame bandžiau į juos atsakyti vengdamas abiejų kraštutinumų. Paprastai tariant, mano požiūris atmetė sau tapačios ir diskrečios esybės, vadinamosios „kultūros“, sampratą, ją pakeitė išteklių, kuriuos žmonės naudoja, kad įreikšmintų savo pasaulį, sistema. Gana akivaizdu, kad kultūros neturi griežtų ribų, net jei tokios kartais arbitraliai įsteigiamos. Neteisinga galvoti apie kultūrines bendruomenes kaip apie grupes žmonių, turinčių visiškai vienodus įsitikinimus ir pasižyminčių visiškai tokiu pat savo aplinkos bei praeities vertinimu, mano manymu, lygiai taip pat klaidinga apskritai atmesti sąvoką „kultūrinis“ arba redukuoti kultūrą iki individo lygmens, kaip kartais buvo daroma.

Kultūrines bendruomenes galima suvokti kaip individų, kurie dalijasi reikšmingu bendrų išteklių, įprasminančių jų tikrovę, rezervuaru. Tačiau šis bendrumas anaiptol nereiškia vienodumo ir įtampos nebuvimo. Priešingai – kultūros laukas patiria nuolatinę įtampą ir kvietimą gausinti tai, ką vadinu kultūros „kognityviniu pakankamumu“, t. y. gebėjimu pasiūlyti kultūrinės bendruomenės nariams problemų ir klausimų sprendimus.

Kognityvinis pakankamumas neturi nieko bendra su teisingumu – pasaulio vaizdinys yra vadinamas kognityviškai pakankamas, jei jo kultūrinės bendruomenės nariai sutinka, kad jiems siūlomi paaiškinimai priimtini. Labai gaila, bet mūsų laikais tai puikiai matyti plintant netikroms naujienos: žmonės linkę gyventi savo pačių įsitikinimų informaciniuose burbuluose, kurie atitinka jų politines pažiūras, ir naudoja neteisingą informaciją, kuri jiems vis dėlto kognityviai priimtinesnė už bet kokį trikdantį tikrą faktą.

Šiame kontekste galime perfrazuoti klausimus, kuriuos kėlėme pradžioje: jei nėra aiškiai apibrėžiamo vieneto, kurį galėtume pavadinti kultūra, o tik tarpusavyje konfliktuojančių kultūrinių fenomenų analgama. Tada klausimas, kaip „kultūra“ gali būti vertinama, turėtų būti pakeistas kultūros reiškinių vertinimo procedūra.

Antra, mums turėtų rūpėti ne nuspręsti, ar šis reiškinys yra „blogas“ ar „geras“ matuojant jį abstrakčiu matu, o veikiau – ar jis veiksmingas kontekste, iš kurio yra ištrauktas. Didmiestis ir tropinis miškas reikalauja visiškai skirtingų išlikimo ir sėkmės strategijų, taigi akivaizdu, kad šių skirtingų vietovių gyventojai disponuos skirtingais sprendimų ištekliais. Galiausiai, kai vertiname būdus, kuriais tam tikros kultūros sprendžia savo problemas, galime vertinti pagal pasiektą rezultatą – pavyzdžiui, kaip priartėjama prie kiekvieno kultūrinės bendruomenės nario gerovės, kaip įgyvendinamas kūrybinis bendruomenės narių potencialas. Akivaizdu, kad tos kultūrinės bendruomenės, neribojančios išsilavinimo prieinamumo pagal klasės ar lyties požymį, bus vertinamos šioje skalėje geriau nei kultūros, kurios tai daro; kultūros, verčiančios jaunas našles nusižudyti, pralaimi toms, kuriose nėra tokio papročio.

Reikia turėti galvoje, kad čia vertinamos pavienės kultūrinės praktikos, o ne kultūra kaip visuma. Kultūros sistemų integracija yra gana laisva, todėl funkcionali kultūra taip pat gali atmesti tokias praktikas, kurios praranda savo kultūrinį pakankamumą, pasikeitus aplinkybėms. Šis gebėjimas galėtų būti galutinė kultūrinės sistemos, pastovumo charakteristika: ji išlieka gyvybinga, nes geba pati save koreguoti. Sąlyginis tam tikros kultūros privalumas yra susijęs ne su jos gebėjimu nesikeisti, bet su jos gebėjimu aprūpinti įrankiais, galinčiais įprasminti pasaulį, kuriame gyvename, – atlikti būtent tai, ko bet kokios ideologinės klišės nepajėgia padaryti.

Reinas Raudas (Rein Raud),
LMA užsienio narys

LMA prezidento ir prezidiumo veikla

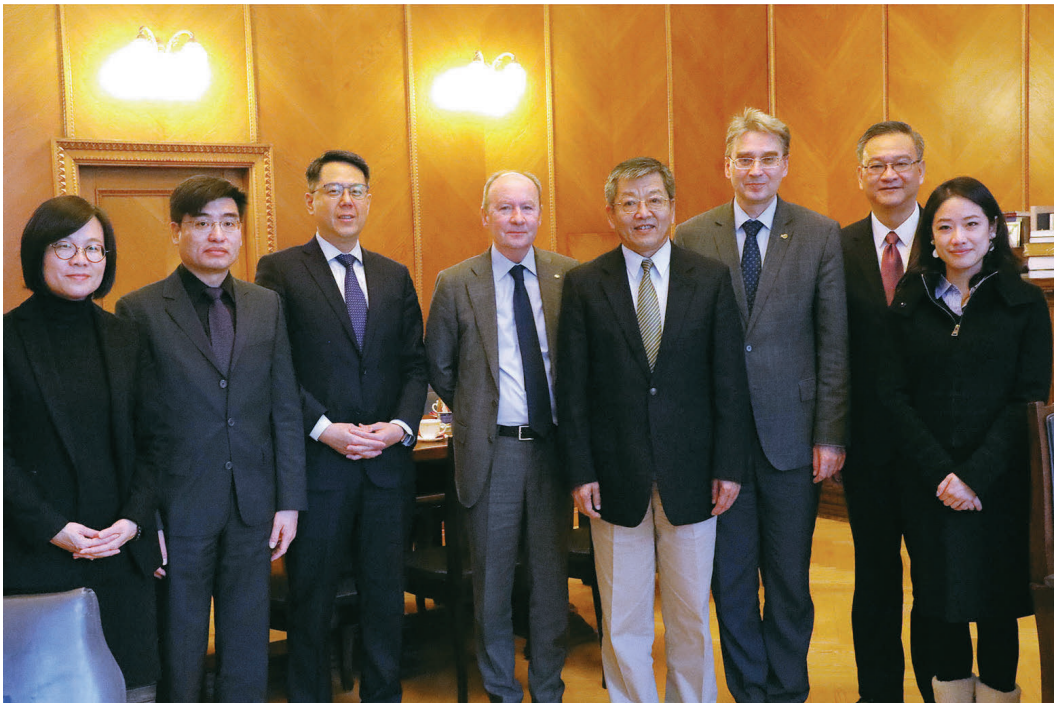

2019 m. gruodžio 3 d. susitikimas su Taivano mokslo ir technologijų ministerijos delegacija

Paskutiniojo 2019 m. ketvirčio LMA prezidento Jūro Banio darbotvarkėje buvo nemažai posėdžių, susitikimų, konferencijų, renginių. Į LR Prezidentūrą lapkričio 21 d. J. Banys buvo pakviestas dalyvauti Lietuvos–Vokietijos forumo renginyje „Lietuva ir Vokietija: Europa 2020“.

Švietimo, mokslo ir sporto ministerijoje lapkričio 6 d. LMA prezidentas dalyvavo Mokslo ir studijų valdymo komiteto posėdyje, lapkričio 27 d. susitiko su švietimo, mokslo ir sporto viceministru Valdemaru Razumu ir aptarė Lietuvos mokslo institutų pertvarkymo tendencijas. Gruodžio 2 d. įvyko 2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos investicinių prioritetų uždavinių, skirtų investicijoms į mokslinius tyrimus ir studijas, valdymo komiteto, gruodžio 5 d. – Aukštojo mokslo tarybos posėdžiai. Ekonomikos ir inovacijų ministerijos buvo pakviestas į Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos prioritetų įgyvendinimo koordinavimo grupės posėdį.

Lapkričio 27 d. Akademijoje įvyko Jungtinio Lietuvos ir CERN atstovų komiteto, atliekančio Lietuvos dalyvavimo CERN stebėseną, posėdis.

J. Banys dalyvavo šventinėje konferencijoje, skirtoje Lietuvos olimpinės akademijos įkūrimo 30-mečiui (11-08), Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pasitarime dėl Lietuvių kalbos metų rengimo 2020 metais (11-13), XVI Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo atidarymo iškilmėse Kaune (11-14), šimtmečio konferencijoje „XXI a. bibliotekos: tradicijos ir inovacijos“ Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (11-15) ir kituose renginiuose.

Spalio 22 d. LMA prezidentas atidarė konferenciją-diskusiją „Mokslo centrų ir institutų veiklos iššūkiai bei perspektyvos reformų kontekste“, lapkričio 14 d. – tarptautinę konferenciją „Jaunieji mokslininkai – žemės ūkio pažangai“, gruodžio 3 d. – konferenciją-diskusiją „Humanitarinių institutų veiklos iššūkiai ir perspektyvos reformų kontekste“. Gruodžio 17 d. J. Banys pirmininkavo LMA

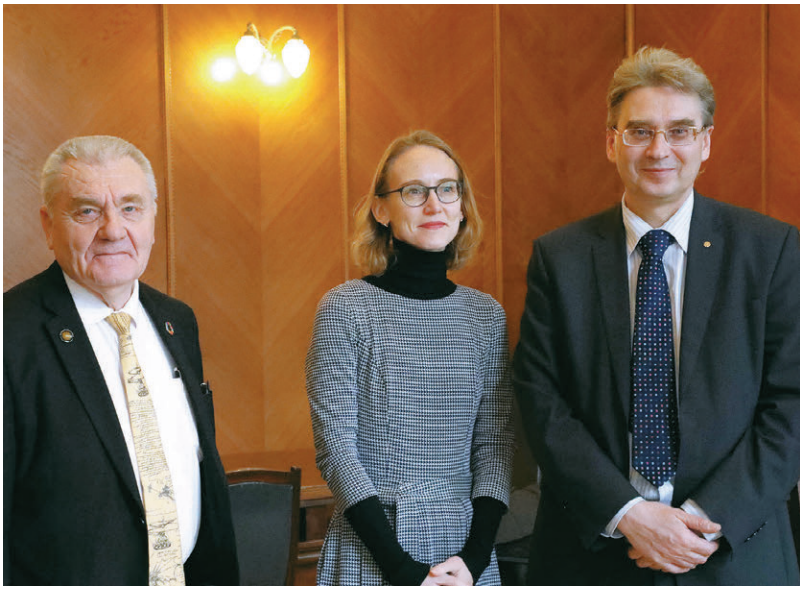

Iš kairės: Europos mokslinių tyrimų tarybos prezidentas prof. Žanas Pjeras Burginjonas (Jean-Pierre Bourguignon), Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Mokslo skyriaus vedėja dr. Vilma Popovienė ir LMA prezidentas Jūras Banys

narių visuotiniam susirinkimui ir apžvelgė 2019 m. LMA veiklą.

LMA prezidentas pelnė 2019 m. Baltijos Asamblėjos mokslo premiją už išskirtinį indėlį į feroelektros bei fazinių virsmų mokslinius tyrimus ir inovacijas, už nuopelnus mokslui ir lyderystę plėtojant mokslinius tyrimus. Laureato diplomas buvo įteiktas lapkričio 28 d. Rygoje.

Spalio 11–13 d. LMA prezidentas J. Banys ir viceprezidentas Zenonas Dabkevičius dalyvavo Bulgarijos mokslų akademijos 150-mečio jubiliejiniuose renginiuose. Spalio 23–26 d. J. Banys vyko į Švedijos karališkosios inžinerinių mokslų akademijos 100 metų minėjimo iškilmes. Spalio 31 d. – lapkričio 1 d. LMA prezidentas ir viceprezidentas Hamburge dalyvavo Baltijos šalių mokslų akademijų ir Hamburgo tiksliųjų ir humanitarinių mokslų akademijos vadovų susitikime, o gruodžio 11–13 d. J. Banys dalyvavo CERN Tarybos posėdyje.

Akademijoje J. Banys susitiko su Osakos universiteto (Japonija) mokslininkais, Taivano mokslo ir technologijų ministerijos delegacija, Tarptautinės telekomunikacijų sąjungos Telekomunikacijų standartizacijos biuro direktoriumi dr. Čeisubu Li (Chaesub Lee) ir Europos mokslinių tyrimų tarybos prezidentu prof. Žanu Pjeru Burginjonu (Jean-Pierre Bourguignon). J. Banys dalyvavo Vokietijos ambasados renginyje, davė interviu dienraščio „Respublika“ žurnalistams.

• • •

LMA prezidiumas paskutinjį 2019 metų ketvirtį posėdžiavo penkis kartus.

Spalio 1 d. LMA prezidiumo nariai, atsakydami į Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos paklausimą, pareiškė nuomonę dėl Jono Noreikos-Generolo Vėtros asmenybės vertinimo, pritarė siūlymui dėl Šiaurės ir Baltijos šalių mokslų akademijų tarptautinio bendradarbiavimo sutarties pasirašymo, LMA prezidentą nominavo į Jungtinį Lietuvos ir CERN atstovų komitetą. LMA viceprezidentas Zenonas Dabkevičius pateikė informaciją apie iškeltus Kauno miesto mokslo premijai nominantus ir naujus LMA Jaunosios akademijos rinkimus. Patvirtintos Kauno miesto mokslo premijai pateiktų darbų vertinimo ir LMA mokslų skyriuose sudarytos komisijos Jaunosios akademijos nariams rinkti.

Spalio 15 d. akad. Gintautas Žintelis informavo apie Kauno miesto mokslo premijai pateiktų darbų vertinimo komisijos sprendimą skirti Kauno miesto mokslo premijas. Prezidiumo nariai patvirtino mokslų skyrių pasiūlytus kandidatus į LMA Jaunosios akademijos narius ir pritarė dviejų mokslininkų, vyksiančių į Nobelio premijos laureatų susitikimą, kandidatūroms.

Lapkričio 12 d. LMA prezidiumo nariai aptarė gruodžio 17 d. LMA narių visuotinio susirinkimo darbotvarkę. Mokslų skyrių pirmininkai informavo

VšĮ Visorių informacinių technologijų parko direktorius Saulius Arelis (kairėje) ir LMA prezidentas Jūras Banys, pasirašę bendradarbiavimo sutartį

apie Jaunosios akademijos rinkimų rezultatus. Pateikti ir patvirtinti kandidatai dėl apdovanojimo Lietuvos Respublikos ordinais bei Lietuvos mokslų akademijos medaliu. LMA prezidiumo nutarimu Lietuvos mokslų akademijos mokslinių tyrimų ir tarptautinio bendradarbiavimo labdaros ir paramos fondo pirmininku paskirtas akad. Leonas Valkūnas.

Lapkričio 14 d. LMA prezidiumo posėdyje buvo patvirtinti mokslų skyriuose išrinkti LMA Jaunosios akademijos naujieji nariai.

Gruodžio 10 d. svarstytas pasirengimas gruodžio 17 d. LMA narių visuotiniam susirinkimui. Prezidiumo nariai patvirtino LMA vardinių premijų konkurso komisijas. LMA prezidentas J. Banys ir VšĮ Visorių informacinių technologijų parko direktorius Saulius Arelis pasirašė Lietuvos mokslų akademijos ir Visorių informacinių technologijų parko bendradarbiavimo sutartį, kurios tikslas – skatinti bendrus mokslo, informacinių ir ryšių technologijų institucijų projektus.

Gruodžio 17 d. LMA prezidiumo nutarimu LMA mokslinių tyrimų ir tarptautinio bendradarbiavimo labdaros ir paramos fondo valdybos pirmininku paskirtas akad. Domas Kaunas.

Parengė Lyda Milošienė,
LMA vyr. referentė

LMA narių visuotinis susirinkimas

Gruodžio 17 d. įvyko iškilmingas Lietuvos mokslų akademijos (LMA) narių visuotinis susirinkimas. LMA prezidentas Jūras Banys apžvelgė besibaigiančių metų rezultatus ir įvairiapusę akademikų bei Akademijos veiklą. Pasidžiaugta, kad per metus akademikų gretas papildė vienuolika naujų tikrųjų narių ir du užsienio nariai, inauguruotas vienas užsienio narys Nobelio premijos laureatas Žeraras Muru (Gérard Albert Mourou). Kitąmet Lietuvos paštas turėtų išleisti specialų pašto ženklą, skirtą žymaus Lietuvos matematiko, akademiko Jono Kubiliaus šimtosioms gimimo metinėms. LMA prezidiumas ir mokslų skyrių nariai tradiciškai pasveikino Akademijos narius – jubiliatus. Sveikinimo adresas įteiktas akad. Gintariui Kaklauskui; LMA prezidiumo padėka – akad. Algirdui Sliesaravičiui; LMA atminimo medalis ir pažymėjimas bei sveikinimo adresas – akad. Ramučiui Petrui Bansevičiui; LMA atminimo medaliai ir pažymėjimai: akademikams Vygantui Paulauskui, Vytautui Basiui, Veronikai Vasiliauskienei, Viktorijai Daujotytei-Pakerienei ir Juozui Kuliui. Pažymėtos ir netektys – tylos minute buvo pagerbtas akademiko, branduolinės saugos ir technologijų rizikos

LMA atminimo medalį ir pažymėjimą akad. Veronikai Vasiliauskienei įteikia LMA prezidentas Jūras Banys

analizės mokslinės mokyklos Lietuvoje kūrėjo Eugenijaus Ušpuro ir LMA užsienio nario, buvusio Latvijos MA prezidento, vėliau – jos senato pirmininko, chemiko Janio Stradinio (Jānis Stradiņš) atminimas.

Pranešimą apie verslo ir mokslo bendradarbiavimo potencialą skaitė Lietuvos pramonininkų konfederacijos prezidentas Robertas Dargis. Jis akcentavo, kad verslui rūpi švietimo situacija, nes Lietuvai siekiant konkuruoti globaliame ir itin konkurencingame pasaulyje būtina kurti didesnės pridėtinės vertės produkciją. Ypač atsižvelgiant į tai, kad iki 2025 m. iš darbo rinkos mūsų šalyje pasitrauks apie 180 000 žmonių. Situaciją ekonomikoje jau dabar iš esmės keičia nauja, ketvirtoji pramonės revoliucija, pagrįsta informacinėmis technologijomis, dirbtinio intelekto sistemomis. Kinta verslo modeliai ir didžiųjų IT įmonių kapitalizacija dešimtis kartų lenkia tradicinių pramonės sričių rinkos vertę. Į tai jau reaguoja ir Europos Sąjunga, kuri naujoje finansavimo perspektyvoje „Europos horizontas“ (*Horizon Europe*) ketina didinti lėšas inovacijoms skatinti ir kurti. Deja, kol kas Lietuvoje vyrauja žemos pridėtinės vertės produkcija, o aukštųjų technologijų produkcijos dalis tesudaro 15 proc. Menkas ir mokslinių tyrimų bei eksperimentinės plėtros sistemos efektyvumas (30 proc. ES vidurkio). R. Dargio manymu, verslininkams ir mokslininkams reikia aktyviau bendrauti, organizuoti daugiau jungtinių verslo ir mokslo konferencijų. Pramonininkai norėtų geriau suprasti, kuo gyvena mokslas, kokias idėjas plėtoja. Galbūt taip pavyktų efektyviau naudoti turimus išteklius, investuoti į dirbtinio intelekto sistemas sekant programos „Skaitmeninė Europa“ (*Digital Europe*) pavyzdžiu ir pan.

Susirinkime buvo pagerbti 2019 m. Kauno miesto mokslo premijos laureatai. Pretendentų vertinimo komisijos pirmininkas akad. Gintautas Žintelis perskaitė posėdžio protokolą. Premijomis įvertinti Vytauto Didžiojo universiteto prof. dr. Gintautas Mažeikis už ilgametę aktyvią ir reikšmingą mokslinę veiklą atliekant simbolinio mąstymo tyrimus kritinės teorijos požiūriu ir Kauno technologijos universiteto profesorius akad. Jurgis Kazimieras Staniškis už ilgametę aktyvią mokslinę veiklą ir aukščiausius mokslo pasiekimus plėtojant tarpsritinius darnios pramonės plėtros tyrimus, už Lietuvos ir Kauno miesto vardo garsinimą pasaulyje. Diplomus laureatams teikė Kauno m. savivaldybės mero patarėjas Simonas Kairys, o sveikino LMA prezidentas J. Banys ir viceprezidentas Zenonas Dabkevičius.

Prof. G. Mažeikis kalbėjo apie pirminės kritinės teorijos kūrėjus ir jos istoriją. Susiedamas kalbą su R. Dargio pranešimu, laureatas akcentavo, kad jo tyrimų sričiai – simboliniam mąstymui – yra labai svarbi kompetencija, padedanti mokslininkams įsilieti į tarptautines mokslinių tyrimų programas,

LMA Jaunosios akademijos nariai kartu su švietimo, mokslo ir sporto viceministru Valdemaru Razumu (antroje eilėje pirmas iš kairės), LMA prezidentu Jūru Baniu (trečioje eilėje pirmas iš dešinės) ir LMA viceprezidentu Zenonu Dabkevičiumi (trečioje eilėje trečias iš kairės)

dalyvauti aštrioje konkurencinėje kovoje su kolegomis iš kitų šalių, ir gebėjimas argumentuotai pelnyti pripažinimą, tapti projektų lyderiais. Laureato manymu, tokių gebėjimų, komunikavimo įgūdžių trūkumas, ypač ministerijų lygmeniu, dažniausiai ir pakiša koją Lietuvos mokslininkų grupėms, pretenduojančioms tapti „Europos horizonto“ projektų lyderiais.

Laureatas akad. J. K. Staniškis pranešime „Darnus vystymasis: lokalūs ir globalūs sprendimai“ apžvelgė neseniai kartu su kitais keturiolika nepriklausomų pasaulio mokslininkų parengtą ataskaitą Jungtinių Tautų užsakymu „Ateitis yra dabar“ (*The Future is Now*), kurioje siekiama nubrėžti tolesnes pasaulio raidos gaires. Joje akcentuojama, kad žmonijai teks įveikti nemažai grėsmių. Būtina keisti požiūrį į daugelį vyksmų, ypač į ekonomiką. Būtina iš naujo „išrasti“ pramonę (nauja jos forma galėtų tapti žiedinė ekonomika), vertinti vartotoją ne kaip racionalų *homo economicus*, bet kaip iracionalų subjektą (taigi, remtis elgsenos ekonomikos įžvalgomis) ir suvokti tarpsritinio mokslo perspektyvas bei potencialą. Laureato manymu, daugelio šiuo metu planetą užgriuvusių problemų priežastis – užmirštos žmogiškosios vertybės, kurias tiesiog būtina atgaivinti. J. K. Staniškis palinkėjo susirinkusiesiems gilesnio globalaus suvokimo, etikos, moralės, empatijos ir bendradarbiavimo.

Kauno m. mero patarėjas Simonas Kairys sveikinimo kalbą pradėjo pabrėždamas, kad šioje salėje jaučiąs tvyrantį aštrų protą ir intelektą. Jis pasidžiaugė, kad yra sukurta tokia puiki Kauno mokslininkų įvertinimo tradicija. S. Kairio manymu, mokslininkai ir be premijų supranta savo gebėjimus ir atliktų darbų vertę. Kol kas labiau trūksta visuomenės, savivaldybės supratimo, kokia svarbi ši veikla šalies ar miesto pažangai. Baigdamas linkėjo, kad keistųsi požiūris į mokslą.

2018 m. buvo įteikti pažymėjimai pirmiesiems dešimčiai Lietuvos mokslų akademijos Jaunosios akademijos (LMAJA) narių. Šįkart jiems LMA prezidentas ir LMA viceprezidentas įteikė LMAJA nario ženklus. Po to LMA prezidentas J. Banys pakvietė LMA viceprezidentą Z. Dabkevičių paskelbti ir pristatyti 2019 m. lapkritį ketverių metų kadencijai išrinktus naujus LMAJA narius. Humanitarinių

ir socialinių mokslų skyriuje jais tapo dr. Tomas Petreikis ir dr. Vytautas Rinkevičius; Matematikos, fizikos ir chemijos mokslų skyriuje – dr. Aldona Balčiūnaitė ir dr. Jevgenij Chmeliov; Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriuje – dr. Giedrius Gasiūnas ir dr. Jurgita Skiecevičienė; Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriuje – dr. Rita Armonienė ir dr. Aleksandr Novoslavskij; Technikos mokslų skyriuje – dr. Remigijus Paulavičius ir dr. Gediminas Stankūnas.

Iškilmingas LMA narių visuotinis susirinkimas baigtas kalėdine muzikine programa.

Parengė dr. Rolandas Maskoliūnas,
LMA vyr. specialistas ryšiams su visuomene,
dr. Andrius Bernotas,
LMA Organizacinio skyriaus vadovas

Diskusijos apie mokslo centrų ir institutų perspektyvas

LMA iniciatyva 2019 m. pabaigoje įvyko dvi viešos diskusijos dėl valstybinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės, socialinės ir kultūrinės plėtros institucijų Lietuvoje raidos perspektyvų.

• • •

Spalio 22 d. LMA konferencijoje-diskusijoje „Mokslo centrų ir institutų veiklos iššūkiai bei perspektyvos reformų kontekste“ aptartos kelių gamtos, technologijų ir žemės ūkio mokslų sritims atstovaujančių valstybės įstaigų vizijos. Trijų institutų – Fizinių ir technologijos mokslų centro (FTMC), Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro (LAMMC) ir Lietuvos energetikos instituto (LEI) – vadovai paskelbė apie ketinimą jungtis į tinklinę struktūrą, analogišką europinėms – mokslinių tyrimų ir technologijų organizacijų (MTTO) asociaciją, leisiančią geriau tarnauti verslui ir visuomenei.

Renginyje pranešimą skaitęs Švietimo, mokslo ir sporto viceministras Valdemaras Razumas priminė tarptautinį mokslo ir ekperimentinės plėtros (MTEP) bei mokslo politikos kontekstą, kuris mūsų šalyje vis dar nėra tinkamai vertinamas.

Diskusijoje Vyriausybės strateginės analizės centro direktorius dr. Giedrius Viliūnas pritarė, kad institutų valia yra pats geriausias kriterijus. Kita vertus, esminė problema yra ne finansavimo, o originalių ir vertingų idėjų trūkumas. Vaizdžiai sakant, reikia sugebėti „parduoti“ valdžiai idėją, ką daryti. Ypač dabar, kai rengiama 2021–2030 m. Nacionalinės pažangos programa, kurioje mokslas numatytas kaip horizontali veikla.

LMA prezidentas J. Banys polemizavo, kad mokslo finansavimo tvarka Lietuvoje kol kas nukreipta ne į ateitį, bet į praeitį, bet to, jeigu yra pinigų, kodėl mokslas finansuojamas taip menkai? Jo teigimu, investicijos į mokslą turi būti skirtos tam, kad jos nuolat keltų valstybės ekonominį lygį.

Akademikas, verslininkas Vladas Algirdas Bumelis pažymėjo, kad klasteriai arba asociacijos už Atlanto vertinamos pagal tai, kiek pritraukia kapitalo, kiek registruoja patentų ir kiek turi mokslinio-gamybinio ploto. Jo manymu, nederėtų bandyti per jėgą mokslą jungti su verslu. Mokslininkai turi dirbti savo darbą – kurti vertę turinčias žinias, kurias po to jau būtų galima, pavyzdžiui, patentuoti. Deja, Lietuvoje itin trūksta antreprenerių, galinčių atlikti tokias funkcijas.

LR Prezidento patarėja švietimui Vilma Bačkiūtė, padėkojusi už turiningą diskusiją, pasiūlė ateityje aktyviau diskutuoti ir apie socialinių mokslų vietą visų mokslų kontekste, nes itin svarbu, kad mokslininkai prisidėtų prie socialinių inovacijų valstybėje. Svarbu kalbėti ir apie tai, kaip mokslo žinios gali

būti perkeliamos į švietimo sistemą, taip pat ir apie didesnę mokslo pasiekimų sklaidą visuomenėje. Diskusiją pratęsusi Ministro Pirmininko patarėja švietimo, mokslo ir kultūros klausimais Unė Kaunaitė pagyrė asociacijos kūrėjus, kad jų pasirinkta tema – klimato kaita ir atsinaujinanti energetika – yra viena perspektyviausių.
Renginį vedęs LMA viceprezidentas Z. Dabkevičius priminė, kad Akademija yra pasirašiusi bendradarbiavimo sutartis su devyniais mokslo institutais ir galėtų reguliariai rengti tokius aptarimus.

• • •

Gruodžio 3 d. Lietuvos mokslų akademijoje įvyko antroji diskusija, šįkart skirta humanitarinių institutų veikloms iššūkiams ir perspektyvoms aptarti. Jai pirmininkavo LMA Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus pirmininkas Domas Kaunas.

Pradėdamas diskusiją LMA prezidentas J. Banys pabrėžė, kad didžiausia problema yra jau nuo 2009 m. nesibaigianti aukštojo mokslo reforma. Negana to, visai neseniai gimė projektas, atskiriantis mokslo tyrimus ir eksperimentinę plėtrą. Tai reiškia, kad mokslininkams teks dar daugiau laiko praleisti teikiant įvairias ataskaitas. Akad. J. Banio manymu, apskritai reikėtų liautis vertinti mokslo produkciją. Akivaizdu, kad dėl šių ir kitų priežasčių mokslo vertinimas, jo finansavimas ir institutų jungimas yra bene svarbiausios šios diskusijos temos.

LR švietimo, mokslo ir sporto viceministras V. Razumas teigė, kad humanitariniai mokslai yra svarbūs visuomenei, jos ateičiai. Neatsitiktinai šiuo metu Japonijoje kuriamame Dirbtinio intelekto institute pusę personalo sudarys humanitarai. Todėl norėtųsi, kad ir Lietuvoje institutai aktyviau bendradarbiautų.

LR kultūros ministras Mindaugas Kvietkauskas savo kalboje priminė, kad net pačios LMA ištakos glūdi Lituanistikos institute, kai pastarasis buvo perkeltas iš laikinosios sostinės į Vilnių. Jis pasidžiaugė, kad dabartinei vyriausybei pavyko išlaikyti keturių humanitarinių institutų sanklodą, suprantant jų reikšmę formuojant ir ugdant humanitarų veikimo etosą. Deja, lituanistiką bandoma supriešinti su europietiška tapatybe (pavyzdžiui, „Lietuvos humanitarinių mokslų raudonojoje knygoje“), skaldyti humanitarų dialogą iš vidaus. Ministro manymu, būtina spręsti sistemines humanitarinių mokslų problemas: didinti humanitarų vaidmenį viešojoje erdvėje, skatinti jų didesnį pasitikėjimą kitų sričių specialistais, vengti pernelyg specializuotų tyrimų, aktyviau bendradarbiauti europiniuose mokslo tyrimų tinkluose. Ministro teigimu, lituanistiką ir humanitarinių mokslų sistemą sustiprintų investicijos į jų (leidybos, archyvų) infrastruktūrą. Labai pozityvu, kad įkurta Humanitarinių institutų strateginė taryba, kuri turėtų kelti įvairių sričių tyrėjams bendrus tikslus, pavyzdžiui, siūlyti bent vieną kompleksinę tyrimų programą, kurios tema galėtų būti medijų sritis ir dezinformacijos atakų atrėmimas.

Lietuvių kalbos instituto direktorė Albina Auksoriūtė akcentavo, kad mokslinių tyrimų vertinimo sistemą ir institutų finansavimo metodiką būtina tobulinti finansuojant kolektyvinius, daug laiko ir pastangų reikalaujančius taikomuosius, visuomenei reikalingus darbus, kaip, pavyzdžiui, „Vietovardžių žodyno“ parengimą, plėtoti inovatyvias su kalba susijusias technologijas.

Lietuvos istorijos instituto direktorius Alvydas Nikžentaitis iš karto nurodė, kad dėl reformatorių klaidų, jo manymu, iš esmės esame įstrigę XIX a., kai mokslą buvo siekiama valdyti pagal vienodus kriterijus. Vis dar mėginama „sumokslinti“ humanitarinius mokslus. Tačiau šie mokslai itin svarbūs tenkinant visuomenės poreikius. XXI a. valstybes ir jų gyventojus užklupo nauji iššūkiai ir grėsmės. Istorija ir praeitis pradėtos naudoti informaciniuose karuose. Todėl istorikai privalo įsitraukti į ekspertų diskusijas. Be to, valstybių užsienio politikoje vis svarbesni tampa subjektyvūs, emocijomis ir istorinėmis nuoskaudomis pagrįsti veiksniai. Baigdamas A. Nikžentaitis siūlė, kad vienas iš institutų vertinimo kriterijų galėtų būti išugdytų viešųjų intelektualų skaičius.

Lietuvos kultūros tyrimų instituto direktorius Rasius Makselis taip pat kritikavo dabar naudojamus mokslinės veiklos vertinimo kriterijus, nes jais negalima deramai įvertinti tarpdalykinių tyrimų, nors būtent tokių pageidautų Kultūros ministerija, kaip minėjo M. Kvietkauskas. Kai produkcija vertinama kasmet, neįvertinami ilgalaikiai projektai. Blogai ir tai, kad vertinamas bendradarbiavimas su verslu, o institutą logiškiau būtų vertinti už bendravimą su visuomene, kuri iš esmės yra humanitarinių mokslų užsakovas ir jų sukurtų produktų (duomenų bazės, žodynai, kultūros istorijos veikalai ir t. t.) vartotojai.

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktorė Aušra Martišiūtė-Linartienė iš esmės pritarė R. Makseliui teigdama, kad valstybės dokumentuose mokslas vertinamas tik pagal du kriterijus, nors humanitariniai institutai daug darbų visuomenės poreikiams atlieka nemokamai. Pavyzdžiui, skaitmeninamas tautosakos archyvas, leidžiami akademiniai klasikų raštai. Direktorė pasiūlė kalbos istorijos naratyvo pagrindu visiems keturiems diskusijoje dalyvavusiems institutams parengti Lietuvos kultūros istoriją. Taip pat būtina priimti Lituanistikos įstatymą, kurio projektas jau parengtas.

Diskusijoje dalyvavęs LR Prezidento patarėjas Paulius Baltokas pripažino, kad nerimą kelia tai, kad mokslas tarsi tampa verslo aptarnavimo struktūra. Akivaizdu – būtini įvairūs pokyčiai.

Parengė dr. Rolandas Maskoliūnas,
LMA vyr. specialistas ryšiams su visuomene

renginiai – konferencijos – akademiniai skaitymai

Pristatyta akademikės Rūtos Dubakienės knyga „Alergija“

Knygos autorė akad. Rūta Dubakienė dalija autografus

Spalio 2 d. LMA įvyko akad. Rūtos Dubakienės knygos „Alergija“ sutiktuvės. Renginį organizavo LMA Biologijos, medicinos ir geomokslų skyrius. Knygos sutiktuvėse kalbėjo VU Medicinos fakulteto Vaikų ligų klinikų prof. Regina Ėmužytė, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Svetimžodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis skyriaus vedėja Audra Ivanauskienė, Leidyklos „Tyto alba“ direktorė Lolita Varanavičienė, knygos autorė akad. R. Dubakienė, LMA viceprezidentas Zenonas Dabkevičius ir kiti.

Mokslininkai alergiją vadina 21-ojo amžiaus rykšte, viena iš sparčiausiai plintančių ligų, nes sergančiųjų įvairiomis alergijos formomis nuolat daugėja. Nors visuomenėje paplitęs požiūris, kad alergija – tai liga visam gyvenimui, diagnozavus nemalonius simptomus sukeliantį alergeną, alergiją galima visiškai išgydyti.

„Alergija“ – išsamus lietuviškas leidinys apie bene labiausiai varginančius sutrikimus – alergijas ir alergines ligas. Knygoje pateikiamos ne tik bendrosios žinios, kodėl šios būklės ir ligos kamuoja tiek daug žmonių, bet apibūdinama ir raiška, išsamiai vardijami diagnostiniai tyrimai ir patariama, kaip gydyti ar kontroliuoti kiekvieną būklę. Čia rasite atsakymus, kodėl beržo žiedadulkėms alergiškas žmogus gali būti jautrus ir įvairiems maisto produktams; kodėl svečiose šalyse reikia labai atsargiai ragauti egzotinių vaisių; ką daryti, jei įgėlė bitė ar širšė, ir daugybę kitokių vertingų patarimų.

Akad. R. Dubakienė – keturiasdešimt metų praktikuojanti aukščiausios kategorijos gydytoja alergologė ir klinikinė imunologė, VU profesorė, habilituota medicinos mokslų daktarė, daugelio tarptautinių alergologų organizacijų narė, Lietuvos valstybinės mokslo premijos bei LMA ir Švietimo ir mokslo ministerijos mokslo populiarinimo premijų laureatė. Ji yra pirmojo lietuviško vadovėlio „Alergologija“ autorė, publikavo daugiau nei 600 straipsnių, įkūrė pirmąją internetinę alergologijos svetainę „Alergija, astma, imunologija“ ir tinklaraštį „Alergijos ekspertas“, vadovauja UAB „Perspektyvos“ alergologijos klinikoms. Knygą „Alergija“ išleido leidykla „Tyto alba“, knygos dailininkė Asta Puikienė.

Dr. Jadvyga Olechnovičienė,
LMA Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriaus mokslinė sekretorė

Alergija ar nepageidaujama reakcija: diagnostikos ir gydymo ypatumai

Spalio 25–26 d. LMA įvyko tarptautinė mokslinė praktinė konferencija „Alergija ar nepageidaujama reakcija: diagnostikos ir gydymo ypatumai“, kurią organizavo Lietuvos alergijos ir astmos asociacija (LAAA) ir LMA Alergologijos komisija.

Sveikinimo žodį tarė akad. Rūta Dubakienė ir LAAA prezidentė dr. Violeta Kvedarienė. Konferencijoje dalyvavo daugiau kaip 150 dalyvių iš visos Lietuvos, gausi Latvijos kolegų alergologų delegacija. Pranešimus skaitė visame pasaulyje žinomas medikamentinės alergijos specialistas prof. Paskalis Demolis (Pascal Demoly) (Monpeljė universitetas, Prancūzija), neįkainojamą praktiką specifinės imunoterapijos srityje turintys prof. Fernandas Masperas (Fernanando Maspero) (Buenos Airių universitetas, Argentina) ir doc. Maris Bukovskis (Ryga, Latvija).

Vaistų sukeliamos reakcijos ir maisto alergija prastina mūsų visuomenės gyvenimo kokybę. Apie 20 proc. Lietuvos žmonių mano esą alergiški maistui ar vaistams, 10 proc. populiacijos nupasakoja turėję į anafilaksiją panašias alergines reakcijas. Prof. Jolanta Gulbinovič (Vilniaus universitetas, VU) išaiškino, kad ne visos vaistų sukeliamos nepageidaujamos reakcijos yra alerginės kilmės. Kaip jas atskirti ir diagnozuoti tikrai pavojingas medikamentų sukeltas alergines reakcijas, aiškino dr. Violeta Kvedarienė (VU), o apie padidintą vaikų jautrumą vaistams kalbėjo doktorantė Neringa Stirbienė (VU).

Maisto sukeliamos nepageidaujamos ir alerginės reakcijos – antra svarbi tema, aptarta konferencijoje. Kokios jų klinikinės formos, kuo jos panašios ir skiriasi pasakojo prof. Odilija Rudzevičienė (VU). Mūsų mažieji dažniausiai susiduria su odos reakcijomis – atopiniu dermatitu. Kaip jį diagnozuoti ir gydyti aptarė gydytojos Inga Kisielienė (VU) ir dr. Edita Gavelienė (VU). Apie biologinę terapiją dilgėlinei ir bronchinei astmai gydyti kalbėjo doc. Anželika Chomičienė (VU). Prof. Laura Malinauskienė (VU) ir prof. Brigita Šitkauskienė (Lietuvos sveikatos mokslų universitetas) gvildeno biologinės terapijos, nukreiptos prieš astmos uždegimą sukeliantį interleukiną (IL-5), ypatumus. Dr. Virginija Šileikienė (VU) aiškino apie šiuolaikines bronchinės astmos gydymo galimybes. Antroji konferencijos diena buvo skirta mokslinėms-praktinėms diskusijoms. Aptarti mūsų šalies alergologinių centrų mokslo tyrimų, gydymo ir diagnostikos ypatumai lyginant su Prancūzijos ir Latvijos centrų galimybėmis.

Dr. Violeta Kvedarienė,
Lietuvos alergijos ir astmos asociacijos prezidentė

Lietuvos dirvožemininkų draugijos ekspedicija.
Dr. J. Volungevičiaus koliažas

Dirvožemių kilmė ir naudojimo tvarumas

Lietuvos dirvožemininkų draugija (LDD) prie LMA Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriaus (ŽŪMMS), vykdydama mokslinę tiriamąją ir šviečiamąją misiją, stengiasi prisidėti prie dirvožemio tvaraus naudojimo problemų sprendimo. Spalio 25–26 d. įvyko kompleksinis renginys – mokslinė konferencija-ekspedicija „Šiaurės rytų Lietuvos žemumų dirvožemio dangos ypatumai“ ir tarptautinio „Erasmus+“ projekto „Freely Accessible Central Europe Soils“ (Atviri duomenys apie Centrinės Europos dirvožemius, FACES) sklaidos šviečiamasis-edukacinis seminaras. Buvo aptarti agrarinių teritorijų dirvožemių susidarymo ypatumai, jų klasifikavimo pagal tarptautinę ir nacionalinę sistematiką klausimai, taip pat praktinio naudojimo ir našumo išsaugojimo būdai.

Nagrinėdama dirvožemių kilmę ir teritorijos geologinę struktūrą, dr. Virgilija Gregorauskienė (Lietuvos geologijos tarnyba) atkreipė renginio dalyvių dėmesį į molingas dirvodarines uolienas ir jų morfologiją kaip veiksnius, lemiančius šių dirvožemių derlingumą ir kitas savybes. Doc. dr. Rimantas Vaisvalavičius (Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademija) ir dr. Romutė Mikučionienė (Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnyba) ekspedicijoje dalyvaujančius studentus ir doktorantus supažindino su dirvožemio profilių morfologijos aprašymo subtilybėmis.

Renginio mokslinio komiteto pirmininkas doc. dr. Jonas Volungevičius (Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro Žemdirbystės institutas, Vilniaus universitetas) pabrėžė, kad dirvožemio naudojimo tvarumui kalvotose agroekosistemose problemų kelia dirvožemio erozija, kuri dažniausiai siejama su ardomąja vandens srautų veikla armenyje arba priešerozinio arimo netaikymu. Norint išlaikyti tinkamą organinės medžiagos kiekį dirvožemyje ir apsaugoti armenį nuo neigiamo vėjo poveikio šių agroekosistemų našiausių dirvožemių naudojimo intensyvumas turi būti reguliuojamas.

Mokslinėje diskusijoje buvo pasidžiaugta vis stiprėjančiu žemės ūkio ir dirvožemio mokslininkų bendradarbiavimu su ūkininkais ir žemės savininkais. Už suteiktą techninę ir logistinę pagalbą renginio organizatoriai nuoširdžiai dėkojo ūkininkui Juozui Mikštui, už finansinę paramą – tarptautinio „Erasmus+“ projekto atstovams.

Doc. dr. Jonas Volungevičius,
LDD prie LMA ŽŪMMS pirmininkas,
doc. dr. Rimantas Vaisvalavičius,
LDD prie LMA ŽŪMMS pirmininko pavaduotojas,
akad. Algirdas Juozas Motuzas

Gyvūnų mitybos klausimai

Lapkričio 28 d. Lietuvos sveikatos mokslų universitete (LSMU) įvyko tarptautinė mokslinė konferencija „Ūkinių gyvūnų mitybos poveikis produktyvumui ir produkcijos kokybei“, kurią organizavo LSMU Gyvūnų mokslų fakulteto Gyvūnų mitybos katedra kartu su LMA Žemės ūkio ir miškų skyriumi. Konferenciją atidarė LSMU Veterinarijos akademijos kancleris prof. Mindaugas Malakauskas, akad. Henrikas Žilinskas, atstovavęs LMA Žemės ūkio ir miškų skyriui, Gyvūnų mokslų fakulteto dekanas prof. Rolandas Stankevičius.

Plenarinius pranešimus skaitė specialistai iš užsienio šalių. Paukštininkystės mokslininkas, dėstytojas, mokomųjų knygų autorius prof. habil. dr. Janas Jankovskis (Jan Jankowski), konsultuojantis kalakutų augintojus Lietuvoje, parengė pranešimą apie sumažintą mineralų kiekį paukščių lesaluose, o jam talkino kolega Kšyštofas Kozlovskis (Krzysztof Kozłowski). Robertas Čačajus (Robert Chachaj) paaiškino apie fermentuotų baltymų naudojimą gyvūnų pašarui, o prof. dr. Silvestras Šviontkievičius (Sylwester Świątkiewicz), atstovaujantis Lenkijos nacionaliniam gyvūnų produktyvumo tyrimų institutui, pristatė šėrimo būdus, kuriais galima užkirsti kelią kokcidiozės paplitimui tarp broilerių.

Prof. habil. dr. Zigmuntas Kovalskis (Zygmunt Maciej Kowalski) pristatė ketozės rizikos veiksnius ir paplitimą tarp Lenkijos ūkiuose laikomų karvių. Didelio susidomėjimo sulaukė Hanoverio veterinarijos aukštosios mokyklos Gyvūnų mitybos instituto ilgamečio vadovo prof. habil. dr. Jozefo Kampjaus (Josef Kamphues) pranešimas apie rugius, jų poveikį kiaulių žarnynui, pašarų kokybei ir gyvūnų gerovei. Popietinė konferencijos dalis buvo naudinga jauniesiems tyrėjams, mokslininkams, doktorantams.

Tarptautinė konferencija buvo naudinga ne tik mokslininkams, bet ir gamybininkams, ūkininkams. Ir vieni, ir kiti susiduria su tais pačiais iššūkiais: didėjančiais produkcijos kokybės reikalavimais, augančiais gyvulių laikymo kaštais ir griežtėjančiais gyvūnų laikymo reikalavimais.

Prof. Rolandas Stankevičius,
Lietuvos sveikatos mokslų universiteto
Gyvūnų mokslų fakulteto dekanas,
akad. Henrikas Žilinskas

Žiedadulkių tyrimai: mokslo pažanga ir naujovių taikymas

Lapkričio 7 d. įvykusi 5-oji konferencija „Šiuolaikiniai biologijos tyrimai Lietuvoje“ buvo skirta žiedadulkių tyrimams. Rengėjai – LMA Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriaus Bendrosios biologijos sekcija, Gamtos tyrimų centras ir Šiaulių universitetas.

Augalų žiedadulkės vaidina svarbų vaidmenį ekosistemose kaip genetinės informacijos pernešėjos ir energijos šaltinis. Žmonija nuo neatmenamų laikų vartoja žiedadulkes kaip koncentruotą vitaminizuotą maisto papildą.

Konferenciją pradėjo prof. dr. Ingrida Šaulienė pranešimu „Aerobiologijos žinios ir taikymo aspektai“, kuriame pagrindinis dėmesys buvo skirtas aerobiologijai. Doc. dr. Laura Šukienė papasakojo apie oru plintančių biologinės kilmės dalelių nustatymo technologijas, pasaulyje kuriamus ir tobulinamus inovatyvius įrankius, leisiančius jas automatizuoti. Lietuvos mokslininkai aktyviai dalyvauja tokių technologijų bandymuose. Dr. Violetos Čeksterytės pranešimas „Lietuvos medingųjų augalų žiedadulkių morfologiniai ir proteominiai tyrimai“ supažindino su meduje esančių žiedadulkių sudėtimi ir kiekiu, rodančiu, iš kokių augalų suneštas medus. Medaus kilmės nustatymas pagal būdingus žiedadulkių baltymus charakterizuoja Lietuvos augmenijos specifiškumą, jo kokybišką paruošimą ir funkcionalumą. Dr. Ilona Kerienė skaitė pranešimą „Anemofilinių augalų žiedadulkių ekstraktų antigrybinės savybės“. Ji supažindino su žiedadulkėse esančiais ir antigrybinėmis savybėmis

Gamtos tyrimų centro dr. Miglė Stančikaitė ir Lietuvos mokslų akademijos Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriaus Bendrosios biologijos sekcijos pirmininkas akad. Mečislovas Žalakevičius

pasižyminčiais fenoliniais junginiais. Tyrimais siekiama rasti priemonių, kurios padėtų apsaugoti maisto produktus nuo mikroskopinių grybų taršos. Dr. Miglės Stančikaitės pranešimas „Žiedadulkės – laiškas iš praeities“ buvo skirtas pristatyti žiedadulkių analizės pagrindu Lietuvos mokslininkų atliktų klimato dinamikos, paleoaplinkos sąlygų, gyventojų istorijos tyrimų rezultatus. Iškastinių žiedadulkių spektro tyrimas leidžia nustatyti gamtinių ir antropogeninių veiksnių nulemtus paleoaplinkos pokyčius, įvertinti jų erdvinę ir chronologinę sklaidą. Gyventojų ūkio dinamika, kultūrinių augalų geografinis paplitimas yra nagrinėjami pasitelkiant iškastinių žiedadulkių tyrimus.

Konferencijos rezoliucijoje konstatuota, kad atsižvelgiant į aukštą Lietuvoje vykdomų tyrimų tarptautiškumą ir gautus įdomius rezultatus būtina plėtoti tarpdalykinius žiedadulkių tyrimus ir jų pagrindu kurti inovatyvius produktus bei paslaugas.

Akad. Mečislovas Žalakevičius,
LMA Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriaus Bendrosios biologijos sekcijos pirmininkas

LMA delegacijos susitikimas su Punsko lietuvių bendruomene

Lapkričio 8 d. Lietuvos mokslų akademijos (LMA) viceprezidentas, Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriaus (ŽŪMMS) pirmininkas Zenonas Dabkevičius, Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriaus (BMGMS) pirmininkas Vaidutis Kučinskas, Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus pirmininkas Domas Kaunas ir BMGMS mokslinė sekretorė Jadvyga Olechnovičienė lankėsi Punske (Lenkijos Respublika). Punsko savivaldybėje vyko susitikimas, kuriame dalyvavo Punsko valsčiaus viršaitis Vytautas Liškauskas, pavaduotojas Jonas Vaičiulis, Punsko „Aušros“ leidyklos direktorius Sigitas Birgelis ir Lenkijos Respublikos lietuvių įstaigų, organizacijų ir mokyklų vadovai. V. Liškauskas papasakojo apie Punsko valsčiaus vykdomas veiklas ir projektus, pateikė derinti Punsko savivaldybės ir LMA bendradarbiavimo sutarties projektą.

„Aušros“ leidyklos direktorius S. Birgelis prisiminė 2019 m. kovo 20 d. Lietuvos mokslų akademijoje įvykusį tęstinio tarpregioninio istorijos paveldo metraščio „Terra Jatwezenorum“ / „Jotvingių kraštas“ pristatymą bei Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro mokslo darbuotojos dr. Vilijos Ragaišienės pranešimą „Lenkijos lietuvių šnektos: jų kaita ir išskirtinumas“, kuriame

daugiausia dėmesio buvo skirta Punsko ir Seinų šnektų išskirtinėms ypatybėms ir kaitos reiškiniams aptarti. Pranešėja tada atkreipė dėmesį, kad esminius Punsko ir Seinų šnektų pokyčius lemia istorinės, ekonominės, socialinės ir kultūrinės aplinkybės. „Aušros“ leidykla, tuo renginiu minėjusi veiklos 25-metį, jau yra išleidusi per 300 knygų, taip pat leidžia minėtą metraštį. Jame straipsnius skelbia ir profesionalūs tyrėjai, ir jaunesnieji mokslininkai. Kraštotyros žanrui atstovauja švietimo darbuotojai, dvasininkai, inteligentai.

Susitikime kalbėjo LMA viceprezidentas Z. Dabkevičius, akademikai V. Kučinskas ir D. Kaunas, dr. J. Olechnovičienė, į diskusiją įsitraukė mokyklų ir kitų įstaigų vadovai.

LMA delegacija susitiko su Punsko licėjaus – vienintelio lietuvių licėjaus užsienyje – bendruomene, lankėsi Punsko lietuvių kultūros centre, bendravo su šio krašto saviveiklininkais, apžiūrėjo kraštotyros muziejų. Suderinus Punsko savivaldybės ir Lietuvos mokslų akademijos bendradarbiavimo sutarties projektą, sutartį numatyta pasirašyti LMA. LMA prezidiumas 2019 m. lapkričio 12 d. posėdyje patvirtino, kad minėtos sutarties pasirašymą ir kitus organizacinius klausimus kuruos akad. Vaidutis Kučinskas.

Akad. Vaidutis Kučinskas,
LMA Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriaus pirmininkas,
dr. Jadvyga Olechnovičienė, mokslinė sekretorė

Jaunieji mokslininkai – žemės ūkio pažangai

Lapkričio 14 d. Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centras (LAMMC) bei Lietuvos mokslų akademijos (LMA) Žemės ūkio ir miškų mokslų skyrius (ŽŪMMS) organizavo tarptautinę konferenciją „Jaunieji mokslininkai – žemės ūkio pažangai“. Tai jau aštuntoji jaunųjų mokslininkų konferencija, kurios tikslas – telkti jaunuosius mokslininkus, vykdančius agronomijos, agrobiologijos ir agroekologijos, dirvožemio ir agrochemijos, sodininkystės ir daržininkystės, miškotyros, zootechnikos ir veterinarinės medicinos, žemės ūkio inžinerijos, maisto saugos ir kokybės, agrarinės ekonomikos ir kaimo sociologijos mokslo krypčių ir šakų tyrimus, skatinti jų bendradarbiavimą ir tyrimų rezultatų sklaidą.

Konferenciją atidarė ir sveikinimo žodį tarė LMA viceprezidentas, ŽŪMMS pirmininkas Zenonas Dabkevičius, LMA prezidentas Jūras Banys, Latvijos mokslų akademijos Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriaus pirmininkė LMA užsienio narė Baiba Rivža.

Konferencijoje dalyvavo 24 pranešėjai iš Lietuvos ir šeši pranešėjai iš Latvijos. Pranešimus rengė ir pristatė doktorantai, tyrėjai ir lektoriai, vykdantys tyrimus Lietuvos ir Latvijos mokslo bei studijų institucijose. Dalyvavo mokslo ir studijų institucijų mokslininkai, spaudos atstovai ir kiti asmenys, besidomintys mokslo naujovėmis, tyrimų rezultatais, jų taikymu žemės ūkio gamyboje.

Jaunųjų mokslininkų darbai skirti šiuolaikinėms problemoms nagrinėti: klimato kaitai, oro ir dirvožemio taršai, augalų ir gyvūnų sveikatai, alternatyvių necheminių priemonių augalų ir gyvūnų sveikatingumui gerinti, ekonominėms, socialinėms ir kultūrinėms kaimo plėtros problemoms. Plenariniams ir sekcijų posėdžiams vadovavo bei pranešimus vertino 13 LMA tikrųjų narių. Atrinkti devyni geriausi pranešimai, kurių autoriai apdovanoti diplomais ir atminimo dovanomis. Plenarinės sesijos laureatai: Lienė Darta Lukstinia (Liene Dārta Lukstiņa, Latvijos valstybinis miškų tyrimų institutas „Silava“), Modupė Dojeni (Modupe Doyeni, LAMMC), Giedrė Vokietytė-Vilėniškė (LSMU); Agronomijos ir miškotyros sekcijos: Nerijus Sidabras (VDU), Karolina Verikaitė (LAMMC), Laurynas Virbickas (KTU); Zootechnikos, veterinarijos, sodininkystės ir ekonomikos sekcijos: Kristina Kondrotienė (LSMU), Brigita Zakarevičiūtė (LSMU), Dovilė Juškytė (LAMMC). Konferencijoje dalyvavo 85 mokslininkai, skaitytų pranešimų tezės išleistos atskiru leidiniu.

LMA Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriaus informacija

Tarptautinės konferencijos „Jaunieji mokslininkai – žemės ūkio pažangai“ dalyviai

Iš kairės: Latvijos mokslų akademijos valdybos vicepirmininkė, LMA užsienio narė prof. Baiba Rivža, Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro doktorantas iš Nigerijos Modupė Dojeni (Modupe Doyeni) ir akad. Henrikas Žilinskas

12-oji LMA jaunųjų mokslininkų konferencija

Kalba akad. Vaidutis Kučinskas

Konferencija „Bioateitis: gamtos ir gyvybės mokslų perspektyvos“ gruodžio 11 d. surengta Kaune, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto (LSMU) „Santakos“ slėnio Naujausių farmacijos ir sveikatos technologijų centre. Motyvuojant jaunuosius tyrėjus įsitraukti į mokslinę veiklą autoritetingi mokslininkai kviečiami skaityti plenarinių pranešimų. Jaunieji tyrėjai šįkart klausėsi vokiečių mokslininko LMA užsienio nario prof. Peterio Malfertainerio (Peter Malfertheiner) pranešimo apie 5,3 tūkst. metų senumo Alpių „Ledo žmogaus“ *H. pylori* genomo tyrimus ir jų reikšmę europiečių demografinei istorijai. 1991 m. Alpių kalnų ledyne netoli Italijos ir Austrijos sienos aptiktas mumifikavęsis 5,3 tūkst. metų senumo žmogaus, praminto Ėciu (Oetzi), kūnas sulaukė išskirtinio viso pasaulio mokslininkų susidomėjimo. Unikalaus radinio, išsaugojusio struktūrą, vidaus organus, tyrimai atskleidė daug įdomių duomenų. Paaiškėjo, kad prieš tūkstančius metų žmogaus organizme jau buvo infekcijas ir onkologines ligas sukelianti *Helicobacter pylori*. Prof. P. Malfertaineris tyrė, kokių bakterijų turėjo senovės žmonės, iš kur jie atkeliavo, kaip maitinosi, kokiomis ligomis sirgo.

Ši konferencija – tradicinis LMA Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriaus (BMGMS) kartu su LMA Jaunąja akademija ir LSMU organizuojamas jaunųjų mokslininkų forumas. Joje siekiama apžvelgti geriausių jaunųjų mokslininkų darbus bio- , nanotechnologijų, biochemijos, biomedicinos ir geomokslų sandūroje, skatinti jaunųjų mokslininkų bendradarbiavimą ir tyrimų rezultatų sklaidą. Konferencijoje dalyvavo žymūs Lietuvos mokslininkai, pranešimus skaitė LSMU, Vilniaus, Kauno technologijos, Vytauto Didžiojo universitetų, Gamtos tyrimų centro jaunieji mokslininkai ir tyrėjai.

„Šiandiena remiasi į praeitį, į istoriją. 2019-ieji metai mums ypatingi: prieš 100 metų buvo pradėtos medicinos studijos Kaune. Didelis tuomečių dėstytojų, studentų ryžtas ir tikslo siekimas sukūrė pagrindą, į kurį dabar remiamės“, – susirinkusius pasveikino LSMU prorektorė mokslui prof. habil. dr. Vaiva Lesauskaitė. Jaunuosius Lietuvos mokslininkus sveikino bendrovės „Thermo Fisher Scientific Baltics“ mokslo direktorius Arvydas Lubys, o LMA BMGMS primininkas Vaidutis Kučinskas apžvelgė LMA veiklą. Plenarinį pranešimą „Žmogaus mikrobiotos transplantacija: dabartis ir perspektyvos“ perskaitė LMA Jaunosios akademijos narys, LSMU Gastroenterologijos klinikos vadovas prof. Juozas Kupčinskas. Pranešėjas pirmasis Centrinėje ir Rytų Europoje į klinikinę praktiką įdiegė žarnyno

Iš kairės: akad. Limas Kupčinskas, LSMU prorektorė mokslui prof. habil. dr. Vaiva Lesauskaitė ir akad. Zita Aušrelė Kučinskienė. Kęstučio Šimatonio nuotraukos

mikrobiotos transplantaciją sergantiems sunkia antibiotikų sukelta ir gyvybei pavojinga *Clostridium dificile* infekcija. Prof. J. Kupčinskas yra vienas iš šio transplantacijos metodo Europos rekomendacijų (2019) autorių.

Konferencijos darbas vyko trijose sekcijose: Bendrosios biologijos (pirmininkavo akademikai V. Kučinskas, Jonas Remigijus Naujalis), Biotechnologijos ir biochemijos (dr. Giedrius Gasiūnas, prof. J. Kupčinskas, akademikai Kęstutis Sasnauskas ir Vilmantė Borutaitė), Medicinos ir sveikatos mokslų (akademikai Limas Kupčinskas, Zita Aušrelė Kučinskienė, Daiva Rastenytė ir dr. Jurgita Skiecevičienė).

Renginyje pristatytas 31 jaunojo mokslininko darbas. Devyni geriausių pranešimų autoriai apdovanoti diplomais ir asmeniniais prizais. Pirmąja vieta įvertinti Jonas Juozapaitis („Melsvabakterių CRISPR-Cas genų-kaimynų charakterizavimas“, VU Gyvybės mokslų centras), Darja Nikitina („Opinio kolito mikroRNR izoformų raiškos profilio analizė“, LSMU) ir Evelina Siavrienė („Su intelektine negalia ir įgimtomis anomalijomis siejamų genų variantų funkcinė analizė“, VU Medicinos fakultetas). Antroji vieta skirta Dariui Kazlauskui („Eukariotų B-šeimos DNR polimerazių kilmė ir evoliucija“, VU Gyvybės mokslų centras), Kristinai Raitelaitytei („Lecanosticta acicola populiacijų genetinė įvairovė Lietuvoje“, Gamtos tyrimų centras), Norai Ulozaitei-Stanienei („Automatinės balso analizės naudojimas pirminei gerklų ligų atrankai“, LSMU). Trečiąją vietą pelnė Aistė Imbrasaitė („Rekombinantinių parvalbuminų biosintezė bakterijose ir jų antigeninių savybių tyrimas naudojant monokloninius antikūnus prieš atlantinės menkės alergeną“, VU Gyvybės mokslų centras), Mantas Radzevičius („Adhezijos molekulių raiška mielomine liga sergančių pacientų plazminėse ląstelėse“, VU Medicinos fakultetas), Greta Streleckienė („Skrandžio vėžiu sergančiųjų plazmos laisvai cirkuliuojančios DNR kiekio ir mutacijų profilio analizė“, LSMU).

Akad. Limas Kupčinskas,
LSMU Virškinimo sistemos tyrimo instituto vadovas,
dr. Jadvyga Olechnovičienė,
LMA BMGMS mokslinė sekretorė,
Rasa Masiokaitė,
LSMU Rinkodaros ir komunikacijos tarnybos specialistė

Sinergetika

Kaip matyti iš pastarųjų šimtmečių mokslo raidos, pažinimo vyksmas yra suskilęs į daugelį mokslo šakų, besiskiriančių savo tyrimo metodais ir tyrimo objektais, o gaunami rezultatai suvokiami tik siauros srities specialistų. Daugelio fizikinių (ir ne tik fizikinių) reiškinių teorijos jau sukurtos. Pavyzdžiui, mechaniniam judėjimui aprašyti yra taikoma Niutono teorija, mikroobjektams – kvantinė mechanika. Tačiau šių teorijų išvados yra sunkiai suprantamos, nagrinėjant sudėtingas sistemas ar reiškinius, nors jų elgesys turi derėti su žinomais dėsniais. Todėl ir tenka kurti matematinius modelius – praktinę svarbą turinčias teorijas, kuriose išsaugant minėtų pirminių teorijų pagrindines nuostatas, kai kurias reiškinių savybes aprašytume supaprastintai, bet galėtume rasti galutines išvadas. Matematiniai modeliai labai svarbūs tiriant biomedicininius, ekonominius, gamtosauginius reiškinius. Fizikinių, biomedicininių, gamtosaugos reiškinių modeliams būdingas priežastingumo principas (vadinamieji deterministiniai modeliai); masinių reiškinių modeliams būdingas tikimybinis aprašymo būdas. Nors nemažas fizikos, chemijos, biologijos, ekologijos, sociologijos ir kitų mokslų sričių tyrimo įdirbis jau buvo pasiektas anksčiau, nagrinėjant įvairius modelius vienoje ar kitoje mokslo šakoje, tačiau dabar tapo aišku, kad dauguma tokių „siauros specializacijos“ reiškinių turi nemažai bendra: 1) daugelis šių reiškinių aiškinami panašiais matematiniais modeliais, todėl jie aprašomi, pasitelkus panašų matematinį aparatą, 2) kritinių parametrų verčių, kurioms esant labai pakinta sistemos būsena, egzistavimas. Pastarasis reiškinių aspektas sietinas su vadinamuoju sudėtingų sistemų savitvarkos kritiškumu (angliškai vadinamu *self-organized criticality*), t. y. su sudėtingų sistemų galimybe pasiekti tokią kritinę visos sistemos būseną, kai net ir labai nedidelis poveikis iš esmės kokybiškai pakeičia sistemos būseną.

Mokslo sričių diferenciacija stimuliavo ir priešingą kryptį – reiškinių bendrumo paieškas. Šiai pažinimo krypčiai apibrėžti prof. H. Hakenas (Vokietija) pasiūlė terminą „sinergetika“. Terminas yra kilęs iš graikiško žodžio *synergeia,* reiškiančio bendrą veiksmą. Taigi sinergetika – mokslo šaka, nukreipta priešingai mokslo šakų diferenciavimosi krypčiai. Jos tikslas – rasti įvairių reiškinių bendras savybes. Pagrindinis sinergetikos objektas – dinaminiai reiškiniai, vykstantys neizoliuotose sistemose. Tokie reiškiniai matematiškai aprašomi netiesinėmis lygtimis, jiems, be jau minėtos savitvarkos, būdingi grįžtamieji ryšiai.

Neizoliuotose sistemose, esant toli nuo termodinaminės pusiausvyros, gali susiformuoti įvairios struktūros. Akivaizdu, kad tai yra kitaip, negu išplauktų iš antrojo termodinamikos dėsnio, siejančio adiabatišką izoliuotos sistemos evoliuciją su entropijos didėjimu. Jau seniai buvo pastebėta, kad entropijos didėjimo dėsnis netinka Darvino evoliucijos teorijoje.

Šiuolaikinis požiūris, formuojantis sinergetikos mokslo pagrindus, kurie išsprendžia šiuos prieštaravimus, buvo suprastas tik aštuntame praėjusio amžiaus dešimtmetyje. Devintame dešimtmetyje, atsiradus galimybėms taikyti asmeninius kompiuterius šioms problemoms spręsti, buvo sukurta daug prasmingų modelių ir suprasta daug reiškinių. Greta termino „sinergetika“ kartais vartojami ir kiti šio mokslo pavadinimai. Pvz., netiesinė nepusiausvyrųjų vyksmų termodinamika, savitvarkos teorija, autobangų teorija, kuriais pabrėžiamas metodas arba tiriamasis objektas. Reiškinių bendrumą galima demonstruoti įvairiose mokslo kryptyse. Matematikos, fizikos ir chemijos skyriuje šios problemos yra plačiai nagrinėjamos. Šios pastangos leidžia surasti netikėtų sprendimų taikant šiuos metodus įvairiose mokslo ar technikos srityse. Pavyzdžiui, prof. K. Pyrago grupė bendradarbiauja su medikais, taikydami šiuos metodus neuroniniams tinklams su grįžtamais ryšiais modeliuoti, siedami šiuose modelius su Parkinsono ligos problemų sprendimais.

Akad. Leonas Valkūnas,
LMA Matematikos, fizikos ir chemijos mokslų skyriaus pirmininkas

LMA skyriaus „Mokslininkų rūmai“ renginiai

Iš kairės: Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugijos pirmininkas Donatas Balčiauskas, Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios generalinis superintendentas Tomas Šernas, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto prof. dr. Raimonda Ragauskienė

LMA skyrius „Mokslininkų rūmai“ tęsia renginių ciklą „Mokslo žinių dienos“. Neseniai susipažinus su Vilniaus r. Nemenčinės Gedimino gimnazijos pedagogais, nutarta pasiūlyti keletą moksleivius dominančių paskaitų. Gimnazijoje rugsėjo mėnesį viešėjo VU prof. Rimantas Stukas, kalbėjęs apie sveiką mitybą, o spalio 10 d. gimnazijos vadovybė pasitiko akad. Valdą Stanislovą Laurinavičių, kuris skaitė paskaitą „Fermentų panaudojimas medicinoje ir pramonėje“. Vilniaus miesto Vytauto Didžiojo gimnazijos vyresniųjų klasių gimnazistams organizuota ekskursija į „Thermo Fisher Scientific Baltics“ įmonę. Įmonė kuria ir gamina molekulinės biologijos produktus gyvybės mokslų tyrimams ir diagnostikai. Spalio–lapkričio mėnesiais buvo surengtos kelios ekskursijos Vilniaus miesto mokyklų moksleiviams į polimerinių medžiagų gamyklą „Lietpak“ ir direktoriaus dr. Prano Kiznio paskaita „Rinkis tiksliuosius mokslus“. Gruodžio mėnesį Vilniaus licėjaus moksleiviai vyko į ekskursijas po Santaros širdies ir krūtinės chirurgijos centro operacines, klausėsi kardiochirurgo dr. Viliaus Janušausko paskaitos apie mediko profesiją, prof. Liberto Klimkos paskaitos apie advento papročius. Šį ketvirtį įvyko 10 „Mokslo žinių dienų“ renginių.

Spalio 25 d. LMA skyrius „Mokslininkų rūmai“ drauge su Medardo Čoboto trečiojo amžiaus universitetu surengė popietę „Sielos paveikslas“ (iš ciklo „Įžymių žmonių portretai“). Vytautas Mačernis – jauniausias literatūros klasikas, naujosios lietuvių poezijos pradininkas, vienas reikšmingiausių savo kartos poetų, žuvęs 1944 m. spalio 7 d. Todėl spalio mėnesį norėta pakalbėti apie šią ryškią asmenybę minint jo 75-ąsias mirties metines. Rašytojos Aldonos Ruseckaitės romanas apie Vytautą Mačernį „Dūžtančios formos“ tai dar labiau paskatino. Pradėdama pasakojimą A. Ruseckaitė prisipažino: „Pati savęs klausiu, kodėl parašiau šią knygą? Atsakymas tėra vienas – aš norėjau parašyti šį tekstą. Ilgai domėjausi poeto gyvenimu, rinkau apie jį archyvinę medžiagą, tyrinėjau, važinėjau į ekspedicijas, bendravau su artimaisiais, su bendramoksliais. Susipažinau ir su istorijos mokytoja Brone Vildžiūnaite, kuri buvo V. Mačernio sužadėtinė, saugojo dalį jo laiškų, rankraščių, dokumentų, keletą daiktų, tačiau niekada nepasakojo plačių prisiminimų, jų neužrašė, tik visą turėtą archyvą perdavė į Maironio lietuvių literatūros muziejų.“ V. Mačernio „Vizijas“, „Metų sonetus“ ir eilėraščius iš rinkinio „Žmogaus apnuoginta širdis“ skaitė A. Daučiūnienė, V. Mačernio mėgtą Johano Sebastiano Bacho muziką skambino pianistė Vaiva Blažienė su savo auklėtinėmis Karolina Karneckaite ir Ūla Paliokaite.

LMA Matematikos, fizikos ir chemijos mokslų (MFChM) ir „Mokslininkų rūmų“ skyriai drauge su Stepono Kairio fondu spalio 29 d. sorganizavo renginį, skirtą fiziko prof. Antano Žvirono 120-osioms gimimo metinėms. Įžangos žodį tarė ir renginį vedė LMA MFChM skyriaus pirmininkas Leonas Valkūnas. Pranešimus skaitė: prof. habil. dr. Liudvikas Kimtys,

Leidyklos „Tyto alba“ vadovė Lolita Varanavičienė ir kunigas Algirdas Toliatas

prof. dr. Dobilas Kirvelis, dr. Gintaras Mitrulevičius. Prisiminimais dalijosi dukra prof. Vida Žvironaitė. Meninę programą parengė ir atliko Vienos muzikos ir teatro universiteto pirmakursė Elžbieta Liepa Dvarionaitė.

Lapkričio 7 d. LMA buvo paminėta LR Seimo į atmintinų dienų sąrašą įtraukta Reformacijos diena. Renginį organizavo Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugija, VU Istorijos fakultetas, LMA skyrius „Mokslininkų rūmai“ ir Kėdainių krašto muziejus. Renginį vedė Radvilų palaidojimų Dubingiuose tyrimų grupės vadovas archeologas, Nacionalinės mokslo pažangos premijos laureatas prof. dr. Albinas Kuncevičius. Dalyviai buvo supažindinti su kai kuriais mokslinių tyrimų projekto „Kunigaikščių Radvilų paveldo Kėdainiuose ir Nesvyžiuje išsaugojimas bei pritaikymas turizmo reikmėms“ rezultatais – didžiausio evangelikų reformatų nekropolio buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje – kunigaikščių Radvilų ir kitų evangelikų reformatų palaidojimų Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčioje istoriniais tyrimais. Diskusijoje dalyvavo Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugijos pirmininkas Donatas Balčiauskas, Kėdainių krašto muziejaus direktorius Rimantas Žirgulis, Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios generalinis superintendentas Tomas Šernas, VU Istorijos fakulteto mokslo prodekanas doc. dr. Salvijus Kulevičius. Nuostabiomis giesmėmis renginį paįvairino choras „Giesmė“ (vadovė Gražina Petrauskaitė).

„Širdžių puota“ – taip monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas būtų pavadinęs lapkričio 21-osios dienos pavakare LMA įvykusį kunigo Algirdo Toliato susitikimą su visuomene, kai buvo sutikta jo nauja knyga „Ramybė tau“. Renginio organizatorė A. Daučiūnienė pristatė talentingą jauną kunigą ir leidyklos „Tyto alba“ vadovę Lolitą Varanavičienę. Ji pažymėjo, kad šis renginys – tai sielos šventė, pasidžiaugė ilgamete draugyste su šia leidykla ir daugybe buvusių įdomių knygų sutiktuvių. L. Varanavičienė, kalbėdama apie kunigą A. Toliatą, žavėjosi jo kūrybingumu, gebėjimu įtaigiai kalbėti ir galimybe pristatyti jau penktąją jo knygą – „Ramybė tau“. Knyga parašyta ispanų kalba ir skirta pasaulinei auditorijai. Frankfurto knygų mugėje knyga jau sulaukė tarptautinio susidomėjimo, o dabar išversta į lietuvių kalbą (vertė Aira Nekrašaitė). „Kas atima iš mūsų ramybę ir laimę? Ar gali kliūtys gyvenime tapti galimybėmis? Kodėl reikia paleisti praeitį? Kaip per smulkmenas nepamesti tikslo? Kaip išmokti ne tik žiūrėti, bet ir matyti? Ar verta siekti tobulumo?“ A. Toliatas bandė atsakyti į šiuos klausimus ir kaip visada įtikinančiai kalbėjo apie santarvę su pačiu savimi. „Su dėkingumu ir meile atsiduok tam, ką atneša nauja diena, ir susitaikysi ne tik su savimi. Susitaikysi su gyvenimu“, – sakė kunigas A. Toliatas. Dabar kunigas rengia knygą neregiams vaikams, kuri bus išleista Brailio raštu.

Aldona Daučiūnienė,
LMA skyriaus „Mokslininkų rūmai“ vadovė

LMA Vrublevskių bibliotekoje

Kultūros riteris

Lapkričio 5 d. LMA Vrublevskių biblioteka minėjo direktoriaus, senosios raštijos tyrėjo, kultūros istoriko, vertėjo, bibliografo dr. Sigito Narbuto 60-ties metų jubiliejų. Dešimtmetį vadovaudamas LMA Vrublevskių bibliotekai, S. Narbutas ją pavertė stipriu šiuolaikiniu mokslo ir kultūros židiniu.

Kultūros istorijos tyrinėtojas dr. Darius Kuolys taikliai pavadino S. Narbutą kukliu ir ištikimu Lietuvos kultūros riteriu. Ką tik išleistoje knygoje „Sigitas Narbutas: bibliografijos rodyklė, 1982–2019“ jis apžvelgė Jubiliato biografiją. S. Narbutas yra plataus akiračio, patriotiška ir pilietiška asmenybė. Išugdytas tėvų – partizanų ryšininko, tremtinių Antano ir Eugenijos Narbutų – šeimoje, kurioje buvo vertinamos knygos ir branginama Lietuvos istorija. Studijavo lituanistiką Vilniaus universitete, gilinosi į senųjų graikų ir romėnų kultūras, buvo auklėtas stiprios senosios klasikinės filologijos dvasia. Dėl rezistencinės tėvo praeities vienas gabiausių studentų negalėjo tęsti doktorantūros studijų, dirbti akademinio darbo universitete. Pirmojoje darbovietėje – Knygų rūmuose – tapo senųjų knygų bibliografu, knygos istoriku, lituanistinių atradimų autoriumi. SSRS prasidėjus „perestroikai“, S. Narbutas pradėjo dirbti Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedroje, dėstė lotynų, graikų kalbas, Antikos kultūrą, apgynė daktaro disertaciją „Tradicija ir novatoriškumas Jono Radvano Radviliadoje“. Vėliau Lietuvių literatūros ir tautosakos institute tęsė senosios literatūros tyrimus, bendram darbui telkė lenkų, čekų, baltarusių, ukrainiečių, rusų kolegas. Jo mokslinių interesų sritis apima lotynų kalba kurtos raštijos istoriją LDK nuo Mindaugo laikų iki XVIII amžiaus. Iš senosios graikų ir lotynų kalbų S. Narbutas išvertė Antikos autorių Aristofano, Cicerono, Europos ir LDK autorių Mikalojaus Husoviano, Jono Radvano, Simono Dilgerio ir kitų autorių kūrinių. Itin reikšmingas yra 2015 m. paskelbtas Alberto Kojalavičiaus-Vijūko veikalo „Šventasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bei jai priklausančių provincijų giminių ir herbų vardynas“ vertimas. Už nuopelnus Lietuvos mokslui ir kultūrai S. Narbutas pelnė įvairių apdovanojimų.

Sigitas Narbutas.
Audriaus Zavadskio nuotrauka

Be kitų, 2017 m. jam įteikta Martyno Mažvydo premija už nuopelnus Lietuvos valstybės kalbai, raštijos istorijai ir knygos menui.

LMA Vrublevskių bibliotekos direktoriaus S. Narbuto jubiliejui skirtas renginys prasidėjo menine programa. Scenos ir estrados meno studijos „Žodžio judesys“ (vadovė Vilija Niauronytė) atlikėjai lotyniškai ir lietuviškai skaitė ištraukas iš Jono Radvano „Radviliados“.

Jubiliatas skaitė paskaitą „XVI a. Lietuvos lotyniškoji poema kaip įsisavinta originaliosios kūrybinės raiškos erdvė“. XVI a. poezija LDK buvo kuriama įvairiomis kalbomis: lotynų, lenkų, vokiečių, tik maža dalis – lietuvių. Pranešėjas apžvelgė svarbiausias lotyniškas poemas, kurias sieja lietuviški motyvai – aukštinami Gediminaičiai ir Jogailaičiai, Jogaila, Vytautas, Žygimantas Senasis, aprašomos Lietuvos geografinės ir gamtinės perspektyvos. Pranešėjas atkreipė dėmesį, kad iš visų XVI a. LDK literatūros kūrinių galima nurodyti tik du, kuriuose taip išaukštinta Lietuva. Tai M. Strijkovskio „Kronika“ ir J. Radvano „Radviliada“. Pastarojoje Lietuva apdainuojama kaip valstybė, turinti iškilią praeitį, drąsius, garbingos kilmės vadovus. Iš šios valstybės gynėjų giminės iškilę karvedžiai kūrė tautos istoriją, savarankiškai veikiančią valstybę.

Jubiliatą sveikino LMA prezidentas Jūras Banys, LMA Vrublevskių bibliotekos mokslo tarybos pirmininkas akad. Zenonas Dabkevičius, VU bibliotekos generalinė direktorė Irena Krivienė, VU Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir leidybos tyrimų katedros profesorius akad. Domas Kaunas, Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų direktorius dr. Vydas Dolinskas, buvę kolegos iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, draugai, artimieji. Tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktorė Vida Montvydaitė paskelbė, kad S. Narbutas už ilgametę šviečiamąją veiklą yra apdovanojamas Garbės aukso ženklu. LMA Vrublevskių biblioteka Direktoriui įteikė staigmeną – specialiai jubiliejui parengtą ir ką tik išleistą knygą „Sigitas Narbutas: bibliografijos rodyklė, 1982–2019“ (sudarytojos Bronislava Kisielienė ir dr. Giedrė Miknienė). Leidinio pratarmėje aprašyti svarbiausi jo darbai, visuomeninė veikla, indėlis į mokslą ir kultūrą. Darius Kuolys straipsnyje „Apie Sigito Narbuto riterystę“ rašo: „Lietuvos kultūros istorijoje išliks ir svarbus pilietinis S. Narbuto žygis: kartu su kitais Lietuvos ir pasaulio mokslininkais jis stojo į kovą už Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos išsaugojimą ir šią kovą laimėjo.“

Loreta Glebavičiūtė,
LMA Vrublevskių bibliotekos
Mokslinės informacijos skyriaus bibliotekininkė

žymius mokslininkus prisimenant

„Esu pilkas Lietuvos akmuo, lauke ant vėjo sustojęs“

„Esu pilkas Lietuvos akmuo, / lauke ant vėjo sustojęs, / brangūs man žiema ir ruduo, / mano brolis – senas artojas. / Nuo ledynmečio aš čionai / su žeme ir artoju kartu, / kai pavasario žali kerai / ir kai čiuožia žiema ledu. / Vis sunkėja amžių našta, / pririnkau jų čia ant vėjų, / nesumyniau nė vieno, –nevalia! / Visus eile atmintin sudėjau. / Ir stovėsiu pilkas ant vėjų, / kad paukščiai iš tolo matytų, / kad pavargus lauke grėbėja / mano amžių knygą skaitytų. / Atsisės gal gerasis artojas, / geležim mane išbandys – / mes abu čia amžiam sustoję, / ateitin pražiūrėjom akis. / Esu pilkas Lietuvos akmuo, / lauke ant vėjo sustojęs, / brangi man ši žemė, jos vanduo, / mano brolis – senas artojas.“ Tai 1985 m. savo dienoraštyje įrašytas akad. Antano Tylos eilėraštis „Geneologija“, kurį dr. Jurga Žasinaitė-Gedminienė perskaitė lapkričio 27 d. minint Akademiko 90-metį ir pirmąsias mirties metines. Tą dieną Lietuvos mokslų akademija (LMA) ir Anykščių r. savivaldybė organizavo Akademiko prof. habil. dr. Antano Tylos – žymaus Lietuvos istoriko, archeografo, visuomenės veikėjo, daugelio istoriografinių knygų autoriaus – atminimui skirtus renginius. LMA delegacija, vadovaujama akad. Domo Kauno, ir Anykščių r. savivaldybės delegacija, kuriai vadovavo vicemeras Dainius Žiogelis, aplankė Akademiko Antano Tylos kapą ir padėjo gėlių. Vėliau LMA mažojoje konferencijų salėje buvo surengta atminimo popietė, kurią vedė akad. D. Kaunas. Kalbėjo LMA prezidentas Jūras Banys, Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo Pirmininkas, Nepriklausomybės Akto signataras prof. Vytautas Landsbergis, Anykščių r. savivaldybės vicemeras D. Žiogelis, akad. Egidijus Aleksandravičius, akad. Zigmantas Kiaupa, Lietuvos istorijos instituto vyresn. mokslo darbuotojas doc. dr. Rimantas Miknys, Kauno Šv. Pranciškaus Ksavero bažnyčios vicerektorius doc. dr. Kazimieras Ambrasas SJ, istorikas, kraštotyrininkas Gintaras Vaičiūnas, Akademiko anūkas Martynas Mockus, rašytoja, senosios lietuvių literatūros tyrinėtoja dr. J. Žasinaitė-Gedminienė. Atminimo popietėje buvo parodyta habil. dr. Vytauto Urbanavičiaus filmo ištrauka apie 2004 m. spalio pabaigoje Lietuvos

Iš dešinės: Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo Pirmininkas, Nepriklausomybės Akto signataras prof. Vytautas Landsbergis, Lietuvos mokslų akademijos prezidentas Jūras Banys, LMA Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus pirmininkas Domas Kaunas

istorijos institute švęstas 75-ąsias akad. A. Tylos gimimo metines, kur žodį tarė ir pats Jubiliatas.

Pateikiame Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo Pirmininko, Nepriklausomybės Akto signataro prof. Vytauto Landsbergio pasakytą kalbą:

Labai ačiū, kad leidžiate man uzurpuoti ir be eilės tarti keletą žodžių. Iš tikrųjų dar tebesu įsivėlęs į politiką ir labai svarbus politinis renginys manęs laukia po pusvalandžio, – tad su tuo baigta. Džiaugiuosi, kad galiu čia dalyvauti – nors tiek, kiek galiu. Susirinkome pagerbti labai garbingo ir mylimo žmogaus. Jį gerbsime tol, kol gyvi būsime, ir visada prisiminsime geru jausmu, geru žodžiu ir skatinančią pareigą primenančia mintimi.

Antanas Tyla buvo, kaip šiandien kartais sakoma, grynuolis ir tvirtuolis. Tylus, tartum pagal giminės pavardę, bet niekad nesvyruojantis, nesulinkęs jokiuose vėjuose. Istorikas su giliu žinojimu to, apie ką kalba, ir įsitikinimu, kad privalu kalbėti kaip Dievo teisme – tik tiesą ir visą tiesą. Nežinau, ar jis kada vartojo tokias sąvokas. Matyt, niekada neturėjo galvoje tokių sampratų, kaip šiandien populiariai linksniuojami „naratyvai" arba pasakyvai. Jam istorija buvo faktai ir tiesa. Toks jis buvo labai reikšmingas, niekada neapviliantis, pakviestas priminti, duoti įvertinimą, paskatinti. Žmogus iš prigimties labai stipraus ir aiškaus prado. Panašiai ir jo tėvynainis Antanas Baranauskas buvo kažkada pasakęs Lietuvos priešui: „Nesulauksi, sūnau šiaurės, mūsų širdys tvirtos, seniai buvo išmėgintos, seniai keptos, virtos." Štai tokią tvirtą širdį turėjo ir reprezentavo Antanas Tyla. Tėvynė buvo jo gyvenimo turinys ir prasmė.

Galime suvokti, kaip sutapo Jo asmenyje, Jo būtyje trys svarbiausios Tėvynės sampratos arba dimensijos: tai ta Tėvynė, kurioje esame, kurioje gyvename ir savimi ją sudarome, už ją esame atsakingi čia ir dabar. Ir ta Tėvynė, kuri yra nuo amžių, juolab istoriko pašaukimui, ji taip pat yra mūsų dalis – ir ją turime ginti, jos neišduoti. Nes tada neišduodame savęs, tada esame savimi.

Jis (A. Tyla) neskelbė tokių teorinių ar filosofinių tezių, kaip aš dabar bandau formuluoti, galvodamas apie Jį, bet jaučiu ir žinau, kad tai buvo Jo sielos dalykai. Tokia ir Mažoji Tėvynė – kurioj iš tikrųjų gimei, kur pažįsti ir takelį, ir upelį, žinai vietos pasakojimus, legendas, prisimeni žmones. Jam tai buvo Anykščių žemė.

Labai įsirėžė mano supratime iš viso to, ką Antanas Tyla yra daręs, kad Jis parašė knygą ir apie tą savo

Žemę, apie Mažąją Tėvynę ir jos žmones. Paliudijo. Suprato, kad reikia paliudyti. Kaip ir tada, sausio 13-ąją po žudynių prie Vilniaus televizijos bokšto, buvo suvokta – reikia, kad žmonės paliudytų. Tuoj pradėta rinkti ten buvusių žmonių liudijimai: ką jie matė, kur buvo, ką darė. Valanda, minutė ir taškas. Jokių filosofijų – liudijimas. Antanas Tyla surinko liudijimus apie Anykščių žemę. Tai ir pavyzdys daugeliui iš mūsų, ką kiekvienas galėtume padaryti, kad ir tada, kai mūsų nebus, liktų atmintis. Ir kad Tėvynė, ta Mažoji Tėvynė toliau būtų, kaip mūsų meilė, kuri neišnyksta tada, kai nutrūksta mūsų buvimas.

Jam tai buvo ne tik patys Anykščiai, bet ir didesnis regionas, kuris rūpėjo – Rytų Lietuva, patyrusi tiek išmėginimų ir netekčių, laukianti pagalbos ir prikėlimo. Antanas Tyla labai nuoširdžiai atsiliepė į vienos organizacijos, kuri atsitiktinai vadinasi Landsbergio fondas, kvietimą paremti iniciatyvą, kad tarp Rytų Lietuvos mokyklų, jų moksleivijos būtų skelbiami ir įgyvendinami konkursai, ką jaunimas mąsto apie savo Tėvynę, ką galvoja apie savo dalyvavimą, savo pasirengimą čia būti ir ne tuščiai būti. Buvo inicijuojami rašinių konkursai. Čia aš atnešiau vieną knygelę tų rašinių ištraukų – akademikai irgi gali pasiskaityti. Tai be galo gražios ir grynos visai jaunų žmonių mintys. Ir tų, kurių pavardės ne visai lietuviškai rašomos, bet jie lanko lietuviškas mokyklas. Ir galvoja jie kaip lietuviai. Tokia to krašto tikrovė, būtis ir galbūt gražus prisikėlimas, kurį Antanas Tyla nuoširdžiai rėmė. Mano žmona Gražina, kuri nūnai negaluoja ir nelabai gali dalyvauti tokiuose renginiuose, – taip pat anykštietė, tad jie buvo labai artimi per savo Mažąją Tėvynę. Ji labai prašė priminti Jo veiklą skaitant dešimtis, o kartais šimtus tų rašinių, juos analizuojant ir vertinant, nes Jis buvo komisijos pirmininkas, niekada negailėjo tam laiko. Būtų gera, kad ši veikla tęstųsi prisimenant Antaną Tylą. O prisiminsime mes Jį labai daugeliu atžvilgių. Labai verta Jį dažnai prisiminti kaip piliečio, lietuvio, garbingo žmogaus laikysenos pavyzdį.

sveikiname

Viljamui Rygeliui Šmolstygui – 90

Spalio 3 d. LMA užsienio nariui prof. Viljamui Rygeliui Šmolstygui (William Riegel Schmalstieg) sukako 90 metų. Lietuvos mokslų akademijos prezidiumas ir visa Akademijos bendruomenė nuoširdžiai sveikina profesorių gražaus jubiliejaus proga.

Profesorius Viliamas Rygelis Šmolstygas yra ištikimas baltistikos bičiulis. Mokslo bendruomenė yra jam dėkinga už klasika tapusius prūsistikos veikalus. Jo pastangomis baltistika pradėta tyrinėti ir už Atlanto. JAV mokslininkai surado Bazelio epigrafą, kurį Profesorius išsamiai komentavo. V. R. Šmolstygas nenuilstamai darbuojasi ir dabar, rašo Lietuvos mokslui svarbias recenzijas, turi didelį būrį pasekėjų ir mokinių visame pasaulyje.

Nuoširdžiausiai Profesoriui dėkodami už neužmirštamus darbus mūsų šaliai, linkime Jam stiprios sveikatos, atgaivos širdžiai ir daug naujų idėjų.

Antoninui Zikikiui – 90

Spalio 15 d. LMA užsienio nariui Antoninui Zikikiui (Antonino Zichichi) sukako 90 metų. Jis – Bolonijos universiteto (Italija) profesorius emeritas, žymus aukštų energijų fizikos specialistas ir dažnai cituojamas mokslininkas, dalyvavęs svarbių atradimų padariusiuose kolektyvuose, dirbęs įvairiose mokslinių tyrimų laboratorijose, įskaitant Fermi nacionalinę greitintuvų laboratoriją (Batavijoje, JAV) ir CERN'e (Europos branduolinių mokslinių tyrimų organizacijoje Ženevoje, Šveicarija), vadovavęs unikaliems tarptautiniams projektams. Profesorius 1977–1982 m. vadovavo Nacionaliniam branduolinės fizikos institutui (*Istituto Nazionale di Fisica Nucleare*) Italijoje, buvo Pasaulio mokslininkų federacijos (*World Federation of Scientists*, 1973) bei Pasaulio laboratorijos (*ICSC – World Laboratory*, 1986) vienas įkūrimo iniciatorių, yra Pasaulio mokslininkų federacijos prezidentas, Popiežiškosios mokslų akademijos (*Pontificia Accademia delle Scienze*) narys. Prof. A. Zikikio tyrimai įnešė svarų indėlį į elementariųjų dalelių teoriją, didelių energijų fiziką (kad ir antideuterono atradimas), padėjo geriau pažinti mikropasaulio paslaptis. Jo iniciatyvos – „mokslas be paslapčių ir sienų", mokslo žinių sklaida trečiajam pasauliui, planetinių grėsmių klasifikacija ir kovos su jomis strategijos bei taktikos rengimas – plačiai pasklido pasaulyje ir įgyvendinamos daugelyje šalių.

Sveikiname Jubiliatą ir linkime, kad ir toliau laikas būtų pavaldus, kupinas daug gražių akimirkų, optimizmo džiaugiantis gyvenimo vaisiais.

Vygantui Paulauskui – 75

Spalio 18 d. LMA tikrajam nariui Vygantui Paulauskui sukako 75 metai. Akademikas gimė 1944 m. spalio 18 d. Kelmės rajone. Studijavo tuometiniame Kauno politechnikos institute (KPI) ir buvo atrinktas į KPI grupę, kuri Vilniaus universitete (VU) gilino matematikos žinias. Apgynęs mokslų daktaro disertaciją, nuo 1969 m. V. Paulauskas dirbo VU Matematikos ir informatikos fakultete, o 1979 m. jam suteiktas profesoriaus vardas. 1981–2014 m. vadovavo Matematinės analizės katedrai. V. Paulauskas dirbo kviestiniu profesoriumi Geteborgo, Taftso, Kornelio, Kalifornijos, Prahos, Bylefeldo, Frankfurto, Strasbūro, Lilio universitetuose, Džordžijos technologijos institute. Daug metų V. Paulauskas buvo renkamas į VU mokslinę tarybą, 2006–2010 m. buvo VU senato nariu ir VU mokslo komiteto pirmininku. Nuo 1989 m. yra Lietuvos matematikų draugijos valdybos narys, 2002–2008 m. vadovavo Lietuvos statistikų sąjungai. V. Paulauskas išrinktas Amerikos matematikos draugijos, Tarptautinio statistikos instituto nariu, 1990 m. – Lietuvos mokslų akademijos nariu korespondentu, 2011 m. – tikruoju nariu. 2008–2017 m. vadovavo Matematikos, fizikos

ir chemijos mokslų skyriaus Matematikos sekcijai, buvo jos pirmininku.

Sveikiname Akademiką gražaus jubiliejaus proga. Dėkojame už ilgametę ir nuoširdžią veiklą Lietuvos mokslų akademijoje vadovaujant Matematikos, fizikos ir chemijos mokslų skyriaus Matematikos sekcijai. Linkime sėkmės, tolesnės turiningos veiklos, stiprios sveikatos ir prasmingų gyvenimo dienų.

Migeliui Sanchuanui – 60

Spalio 30 d. LMA užsienio nariui prof. Migeliui Sanchuanui (Miguel A. F. Sanjuan) sukako 60 metų. Jis, būdamas žinomu mechanikos inžinerijos, fizikos mokslininku, glaudžiai bendradarbiauja su Kauno technologijos universiteto mechanikos mokslo atstovais netiesinių dinaminių sistemų teorijos ir taikymo klausimais. Lietuvos mokslininkai vykdė bendrus tyrimus su Karaliaus Chuano Karloso universiteto (Universidad Rey Juan Carlos, Madridas, Ispanija), kuriame dirba M. A. F. Sanchuanas, netiesinių dinaminių sistemų ir chaoso grupės mokslininkais.

Nuoširdžiai sveikiname jubiliejaus proga, linkime naujų mokslo pasiekimų ir vaisingo bendradarbiavimo su Lietuvos kolegomis.

Vytautui Basiui – 75

Lapkričio 2 d. LMA tikrasis narys Vytautas Basys minėjo 75-erių metų jubiliejų. 1961 m. V. Basys įstojo į Kauno medicinos institutą ir įgijo gydytojo diplomą. 1967–1969 m. dirbo Druskininkų miesto ligoninės gydytoju. 1973 m. apgynė mokslų daktaro disertaciją, o 1989 m. tapo habilituotu mokslų daktaru. 1991 m. V. Basiui suteiktas profesoriaus vardas. 1991 m. išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu ekspertu, 1996 m. – nariu korespondentu, nuo 2011 m. – tikrasis narys. Pedagoginę ir mokslinę veiklą vykdė Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Neonatologijos klinikoje, Patologijos, teismo medicinos ir farmakologijos katedroje. 1998–1999 m. V. Basys dirbo sveikatos apsaugos viceministru, 2002–2004 m. Valstybinės vaistų kontrolės tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos viršininku, 2004–2008 m. AB „Northway medicinos centrai“ generaliniu direktoriumi. 2009–2018 m. vadovavo LMA Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriui, 2013–2018 m. dirbo LMA vyriausiuoju moksliniu sekretoriumi.

Už didžiulį indėlį į medicinos, genetikos ir neonatologijos tyrimus, išskirtines kompetencijas bei jaunosios kartos ugdymą, už organizacinius gebėjimus dirbant Lietuvos mokslų akademijos vyriausiuoju moksliniu sekretoriumi ir ypatingus nuopelnus vadovaujant Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriui apdovanotas Lietuvos mokslų akademijos atminimo medaliu.

Richardui Vilemsui – 75

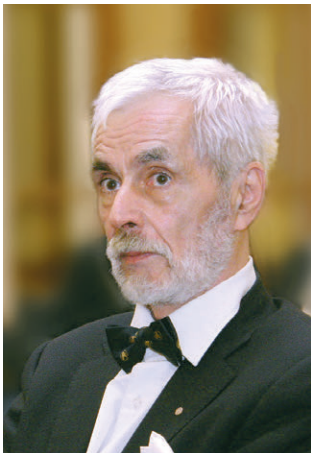

Lapkričio 28 d. LMA užsienio nariui prof. Richardui Vilemsui (Richard Villems) sukako 75-eri. Prof. R. Vilemsas – Tartu universiteto (Estija) profesorius emeritas, buvęs Estijos mokslų akademijos prezidentas (2004–2014). 1968 m. baigė Tartu universitetą, 1972 m. apgynė mokslų daktaro (medicina), 1984 m. – habilituoto mokslų daktaro (molekulinė biologija) disertacijas. Pagrindinės mokslo sritys – biomokslai ir aplinka, genetika. 1986–2014 m. prof. R. Vilemsas buvo Genetikos ir žmogaus genomo mokslo tiriamojo instituto direktoriumi.

Prof. R. Vilemsas – vienas labiausiai pasaulyje cituojamų Estijos mokslininkų. Jis yra parašęs apie 300 mokslinių publikacijų, vadovavo 28 daktarinėms disertacijoms. Jo nuopelnai buvo įvertinti garbingais apdovanojimais: Valstybinis mokslo apdovanojimas (1980); III-ojo laipsnio Baltosios žvaigždės ordinas (1998); Tartu garbės pilietis (2000); II-ojo laipsnio Baltosios žvaigždės ordinas (2006); Valstybinis mokslo apdovanojimas už viso gyvenimo pasiekimus genetikos srityje (2013); Karlo Ernsto fon Bero medalis už molekulinės biologijos mokyklos formavimą ir pasiekimus populiacinės genetikos srityje (2015); Estijos mokslų akademijos medalis (2017).

Sveikiname Profesorių jubiliejaus proga ir linkime sveikatos, kūrybinės sėkmės, naujų prasmingų darbų.

Baibai Rivžai – 70

Gruodžio 1 d. LMA užsienio narė, Latvijos žemės ūkio universiteto profesorė Baiba Rivža šventė 70 metų jubiliejų.

Prof. B. Rivžos mokslinių tyrimų kryptis – regioninė ekonomika ir regionų plėtra. Profesorė nagrinėja regioninės kaimo plėtros problemas – regionų tipus, rėmimo kryptis, verslo plėtrą. B. Rivža aktyviai dalyvauja ekspertinėje veikloje, organizuojamose mokslinėse konferencijose, skaito paskaitas ir dalijasi patirtimi įvairiuose Lietuvos universitetuose, yra LMA leidžiamo žurnalo „Žemės ūkio mokslai“ redakcinės kolegijos narė.

Nuoširdžiai sveikiname LMA užsienio narę jubiliejaus proga, linkime neišsenkančios kūrybinės energijos, naujų vertingų mokslo darbų, stiprios sveikatos ir šviesių gyvenimo akimirkų.

Rynkui van Hrondelei – 70

Gruodžio 6 d. LMA užsienio nariui prof. Rynkui van Hrondelei (Rienk van Grondelle) sukako 70 metų. 1973 m. jis baigė Amsterdamo laisvąjį universitetą (*Vrije Universiteit Amsterdam*, Olandija) ir tęsė studijas Leideno universiteto doktorantūroje. Čia jis 1978 m. su pagyrimu apgynė daktaro disertaciją ir 1978–1979 m. gilino žinias Bristolio universitete Jungtinėje Karalystėje, po to sugrįžo į Leideno universitetą, gavęs Olandijos mokslo fondo stipendiją.

Nuo 1982 metų R. van Hrondelė pradėjo dirbti Amsterdamo laisvajame universitete. Čia jis sukūrė biofizikinių tyrimų mokyklą. Prof. R. van Hrondelė yra Amsterdamo laisvojo universiteto profesorius, Nyderlandų karališkosios mokslų akademijos narys. Jis yra vienas ryškiausių šio meto molekulinės biofizikos specialistų pasaulyje, garsus savo darbais tiriant fotosintezės vyksmus ir baltyminės terpės poveikį protono bei kitų jonų pernašai membraniniuose baltymuose, plėtojant įvairius spektroskopijos metodus ir juos taikant biofizikos bei aplinkos fizikos problemų sprendimams.

Nuoširdžiai sveikiname Profesorių jubiliejaus proga, linkime stiprios sveikatos, kūrybinės energijos ir šviesių gyvenimo akimirkų.

Algirdui Sliesaravičiui – 80

Gruodžio 12 d. LMA nariui Algirdui Sliesaravičiui sukako 80 metų. Akademikas yra žemės ūkio augalų genetikos tyrimų mokyklos kūrėjas Lietuvoje, naujų augalų genetinių ir biotechnologinių tyrimų metodikų rengėjas bei vykdytojas. Ypač svarbūs jo pradėti pašarinių žolių genetiniai ir biotechnologiniai tyrimai, išplėtoję agronomijos mokslą. Visą gyvenimą geriausią savo mokslinę patirtį Profesorius stengėsi perduoti studentams, jauniesiems mokslininkams – jam vadovaujant apginta net 15 daktaro disertacijų. Žemdirbiai dėkingi akad. A. Sliesaravičiui už kartu su bendraautoriais sukurtas naujas svidrinių veisles, kurios įrašytos į Nacionalinį Lietuvos augalų veislių sąrašą ir Europos Sąjungos veislių katalogą.

Sveikindami gražaus jubiliejaus proga, dėkojame Jums už nuoširdžią ir aktyvią veiklą LMA Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriuje. Linkime prasmingų darbų, turiningos veiklos, stiprios sveikatos ir kuo geriausios sėkmės Jums ir Jūsų šeimai.

Juozui Kuliui – 75

Gruodžio 23 d. LMA tikrajam nariui Juozui Kuliui sukako 75-eri. 1962 m. baigė Joniškio 1-ąją gimnaziją, 1962–1964 m. studijavo Vilniaus universiteto Chemijos fakultete, 1964–1967 m. Maskvos universiteto Chemijos fakultete. 1970 m. apgynė mokslų daktaro disertaciją, 1982 m. tapo habilituotu mokslų daktaru, 1984 m. – profesoriumi. 1990 m. išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu korespondentu, 1996 m. – tikruoju nariu. Biochemijos institute pradėjo dirbti 1971 m., buvo jo laboratorijos vadovu, direktoriumi. Nuo 1986 m. dėstė Vilniaus universitete, nuo 1991 m. – Vytauto Didžiojo universitete, nuo 2001 m. – Vilniaus Gedimino technikos universitete.

Akademikas parašė keletą didelės mokslinės reikšmės knygų, yra paskelbęs per 400 mokslinių straipsnių lietuvių ir anglų kalbomis, 57 išradimų, patentuotų Rusijoje, Lietuvoje ir ES, autorius.

Už didžiulį indėlį į biochemijos mokslą, svarius nuopelnus atliekant fundamentinius biosensorių, cheminės ir fermentinės kinetikos, biologinių elektronų transporto, kompiuterinės biologijos tyrimus, jaunosios kartos ugdymą, už aktyvią veiklą Lietuvos mokslų akademijoje bei Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriuje apdovanotas Lietuvos mokslų akademijos atminimo medaliu.

Vilijandui Bagdonavičiui – 70

Gruodžio 24 d. LMA tikrajam nariui Vilijandui Bagdonavičiui sukako 70 metų. Jubiliatas visą savo mokslinę veiklą paskyrė gilinimuisi į matematinės statistikos metodus. Akademiko darbai patikimumo teorijos ir išgyvenamumo analizės srityse yra dar vienas Lietuvoje sukurtos tikimybių teorijos ir matematinės statistikos aukšto lygio mokyklos įrodymas. Profesoriaus pasiekimai matematinėje pagreitintųjų bandymų teorijoje plačiai žinomi pasaulyje.

1972 m. baigęs matematikos studijas VU, V. Bagdonavičius pradėjo dirbti Matematikos ir informatikos fakulteto Taikomosios matematikos katedroje. 1979 m. apgynė disertaciją apie hipotezių tikrinimą ir parametrų vertinimą pagreitintųjų bandymų schemoje. Nuo 1994 m. V. Bagdonavičius dirbo Bordo universiteto (Prancūzija) profesoriumi, 2002 m. už nuopelnus Prancūzijos kultūrai buvo apdovanotas *Palmes académiques* ordinu. V. Bagdonavičius paskelbė beveik 140 straipsnių, penkias monografijas anglų kalba, 10 vadovėlių, mokomųjų priemonių ir žodynų. 2005 m. (kartu su V. Čekanavičiumi) jis pelnė Lietuvos mokslo premiją. Nuo 2008 m. V. Bagdonavičius – Lietuvos mokslų akademijos narys ekspertas, nuo 2011 m. – tikrasis narys.

Mielam Jubiliatui linkime naujais darbais toliau garsinti Lietuvos vardą.

atminimui

Marijus Arvydas Šliogeris akademikas ir žmogus

1944 m. rugsėjo 12 d. – 2019 m. gruodžio 18 d.

Marijus Arvydas Šliogeris

Lietuvos mokslų akademijos akademikų bendruomenės nariu Marijus Arvydas Šliogeris buvo trisdešimt metų. Įveikė visas narystės pakopas: nario eksperto, nario korespondento, tikrojo nario ir vos keliems mėnesiams tapo nariu emeritu: šis akademiko statusas suteikiamas sulaukus 75-ojo gimtadienio, kuris velionio biografijoje paženklintas rugsėjo 12-ąja diena. Akademiką M. A. Šliogerį kandidatu į narius ekspertus 1990 m. rugsėjį iškėlė Akademijos Filosofijos katedros mokslo taryba. Protokole užfiksuota, kad pirmoji kalbėjusi doc. Gražina Miniotaitė pradėjo taip: „Šiuo metu M. A. Šliogeris yra vienintelis originalus filosofas Lietuvoje." Doc. Jūratė Skersytė sakė: „… Aš nelaikyčiau jo populiariu – priešingai, tai tarsi sietas, užkertantis kelią į filosofiją visiems tiems, kurie iki šiol tebėra apimti filosofijos profanacijos inercijos." Narys korespondentas Jokūbas Minkevičius kėlė dar vieną M. A. Šliogerio veiklos pusę – jo, kaip vertėjo, didelį įnašą į Lietuvos filosofinę kultūrą, ir ne tik dėl to, kad iš vokiečių kalbos vertė K. Jasperso, G. Hėgelio, M. Heidegerio, F. Nyčės darbus, kurie į lietuvių kalbą praktiškai versti nebuvo, bet ir dėl lietuviškos filosofinės kalbos kūrimo. Vieningą balsavimą patvirtinantį protokolą pasirašė tarybos pirmininkas prof. Bronislovas Genzelis.

Apie Akademiko veikalų horizontą ir gylį galima suvokti nebūnant ir filosofu. Apie tai jautriai pasakyta gedulo dieniomis, bet ypač įžvalgiai buvo kalbama anomis dienomis, pasirodžius Jo naujoms knygoms, Akademijos rūmuose ir kitur rengtose mokslo veikalų sutiktuvėse, skelbiant jų recenzijas. Lakoniškas, bet labai informatyvus M. A. Šliogerio gyvenimo ir akademinės veiklos aprašymas paskelbtas Akademijos narių internetiniame biogramų puslapyje. Žinoma, gyvenimo, akademinės karjeros, universitetinių ir valstybinių įvertinimų faktų ir veikalų antraščių gausa nedaug pasako apie žmogaus vidinį pasaulį, bet leidžia gerai suvokti jo dydį. Asmenybę jutome bendraudami po Akademijos skliautais, posėdžiuose, išvykose, sutikę dalykiniuose ir šventiniuose renginiuose, pertraukėlės metu su kavos arba arbatos puodeliu rankose. Įsiminė Akademiko akademiška laikysena: buvo santūrus, neskubus žingsniu ir žodžiu, kalbėdavo gana garsiai, bet ne pakeltu balsu, akcentuotai, reikalo esmę išdėstydavo glaustai, laukdavo atsiliepimų, bet savo nuomonės dažniausiai nekeisdavo. Manau, kad ši laikysena kiek skyrėsi nuo dienų tėkmės lemtos laikysenos Universitete, kuriame susiduriama su labai dideliu ir įvairiu akademinio jaunimo bei kolegų kolektyvu. Akademikai amžiumi, patirtimi ir mokslo įdirbio kapitalu panašūs, kažkiek įgyja būdo tapatumo, bet nepraranda ir esminių, greičiausiai prigimtinių bruožų. Tarp akademikų velionis laikėsi santūriai, nepriklausomai nuo nuotaikų, posėdžiuose neužtrukdavo, tik nedaugeliui

išreikšdavo artumą, simpatijas, norą pasidalyti mintimis ir nuojautomis pakeliui į Universitetą. Buvau liudininku, kaip bendraudavo su jaunaisiais akademikais. Sustabdęs pasiteiraudavo, kaip tas gyvuoja, bet netrukdavo pasakyti svarbiausia: kokie mokslo ar akademiniai sprendimai priimti, kuo jie pašnekovui galėtų būti naudingi, kaip reaguoti ar bendram reikalui pasitarnauti. Naujienų įgydavo iš pirmų rankų: Akademijai atstovavo įvairiose komisijose, darbo grupėse, net tokiose, kuriuose buvo skiriami svarbūs apdovanojimai. Laureatus draugiškai pasveikindavo su laimėjimais ir palinkėdavo… sveikatos. Nelaimei, paskutiniai metai lėtino Akademiko gyvenimo tempą, susitikimai retėjo. Bet telefonai buvo po ranka: teiraudavomės ir sulaukdavome atsakymo. Gražiai ir mielai tarpininkavo kolegos žmona Zita, mūsų gerai pažįstama Vilniaus universiteto bibliotekos profesionali dokumentų restauratorė. Kvietėme lankyti Akademiją narių visuotinių ir šventinių susirinkimų metu. Žadėdavo, bet vis atidėdavo. Pasisekė šių metų spalį: atvyko abu – Arvydas ir Zita. Akademijos prezidiumo sprendimu Akademikas buvo apdovanotas ką tik nukaldintu Akademijos atminimo sidabro medaliu. Jį įvertino: dėkojo, miela Zita patvirtino, kad namuose įdėmiai vis iš naujo tyrinėjo. Mes džiaugėmės kuklios dovanos pripažinimu.

Dienos bėgs, akademikų bendruomenę paliks senbuviai, ateis naujų narių, tačiau Lietuvos mokslų akademija visada didžiuosis, kad jos nariu buvo Lietuvos filosofas Marijus Arvydas Šliogeris.

Akad. Domas Kaunas

Lietuvos mokslų akademijos narys akademikas Edvardas Gudavičius

1929 m. rugsėjo 6 d. – 2020 m. sausio 27 d.

Eidamas 91-uosius metus, mirė vienas žymiausių Lietuvos istorikų, pripažintas LDK laikų žinovas, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino kavalierius, Lietuvos mokslo bei Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijų laureatas, profesorius, habilituotas daktaras, Lietuvos mokslų akademijos narys Edvardas Gudavičius.

E. Gudavičius gimė 1929 m. rugsėjo 6 d. Kaune. 1953 m. baigė Kauno politechnikos institutą ir įgijo inžinieriaus mechaniko specialybę. 1952–1956 m. dirbo Kauno motorų gamyklos pamainos meistru, 1956–1958 m. – Kauno motorų gamyklos cecho technologu, 1958–1959 m. – Vilniaus skaičiavimo mašinų gamyklos vadovaujančiu technologu, 1959–1963 m. ėjo cecho viršininko, 1963–1971 m. – sektoriaus vedėjo; 1971–1974 m. – skyriaus vedėjo pareigas.

Edvardas Gudavičius

Į humanitarinius mokslus pasuko būdamas 33 metų. 1962–1968 m. studijavo Vilniaus universitete (VU) istoriją. 1970 m. baigė neakivaizdinę aspirantūrą Vilniaus universitete. 1971 m. apgynė daktaro disertaciją „Lietuvos valstiečių įbaudžiavinimo procesas ir jo atspindys Pirmajame Lietuvos Statute“. 1974 m. pradėjo dirbti Mokslų akademijos Istorijos institute. Lietuvos istorijos instituto vyr. mokslo darbuotoju dirbo iki 1995 m. Nuo 1975 m. pradėjo dėstyti VU Istorijos fakultete ir dėstė iki 2012 m. Kartu su VU dėstytojais leido

Pirmąjį Lietuvos Statutą. 1989 m. apgynė habilituoto daktaro disertaciją „Lietuva Pabaltijo tautų kovoje prieš vokiečių feodalų agresiją XIII amžiuje“. 1991 m. suteiktas profesoriaus vardas. 1996 m. išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu korespondentu; 2000 m. – tikruoju nariu, nuo 2011 m. – LMA narys emeritas. Lietuvos piliečių chartijos narys. Vienas iš krašto kultūros ir istorijos pažinimo klubo „Alkas“ įkūrimo iniciatorių. Prof. E. Gudavičius 1999 m. išrinktas Rusijos humanitarinių mokslų akademijos (Sankt Peterburgas) nariu.

„Akad. E. Gudavičius vieniems yra žmogus, priminęs lietuviams, kad jie turi praeitį – įdomią, dramatišką, kartais kontroversišką. Kitiems Jis – virtuozas analitikas, iš užuominų ir nuotrupų gebantis atkurti ir įprasminti istorinius procesus. Net tie, kuriems istorija nelabai įdomi, žino Profesorių kaip „žmogų iš televizoriaus“ – iškalbų, šmaikštų, nebijantį sakyti, ką mano“, – rašoma knygos „Visa istorija yra gyvenimas. 12 sakytinės istorijos epizodų (Edvardą Gudavičių kalbina Aurimas Švedas)“ pratarmėje.

Akademikas buvo vienas iš LRT televizijos laidų ciklų „Lietuvos istorija“ (1988–1990, daugiau kaip 60 laidų) ir „Būtovės slėpiniai“ (1993–2004, apie 130 laidų) kūrėjų.

E. Gudavičius – daugybės knygų ir publikacijų autorius, vienas žymiausių Lietuvos istorikų, sukūręs istorinę Lietuvos europėjimo koncepciją, kurią išpopuliarino gausiuose tekstuose ir minėtose televizijos laidose. Akademikas nustatė karaliaus Mindaugo karūnavimo dieną – liepos 6-ąją, ji buvo paskelbta Valstybės diena. Akademiko istoriniai tyrimai virto savitu kultūros reiškiniu, turėjusiu didelės įtakos Lietuvos visuomenės raidai, istorinei savivokai, pilietiškumui ir patriotizmui.

Akad. E. Gudavičius – 1998 m. Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas (premija suteikta už laidos „Būtovės slėpiniai“ kūrimą). 1999 m. apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi. 2003 m. Jam įteiktas Vytauto Didžiojo ordino Komandoro didysis kryžius. 1995 m. skirta Lietuvos mokslo premija (su Stanislovu Lazutka, už Pirmojo Lietuvos Statuto tyrimus ir publikavimą). 2001 m. – Skuodo r. savivaldybės Simono Daukanto premijos laureatas. 2007 m. įteikta Konstitucijos taurė už indėlį į Lietuvos Konstitucijos taikymo plėtrą. 2013 m. įteiktas Lenkijos Respublikos valstybinis apdovanojimas – Komandoro kryžius su Nuopelnų ordino žvaigžde. 2013 m. akademinės istorikų bendruomenės pripažintas vienu iš trijų geriausių pastarojo dešimtmečio istorikų. 2014 m. apdovanotas I laipsnio medaliu „Už nuopelnus Vilniui ir Tautai“. 2019 m. 90-mečio proga apdovanotas Lietuvos mokslų akademijos atminimo medaliu už didžiulį indėlį į fundamentalius Lietuvos istorijos tyrinėjimus, naujos Lietuvos istorijos koncepcijos sukūrimą, jaunimo ir visuomenės pilietiškumo ugdymą, taip pat už nuoširdų bendradarbiavimą su Lietuvos mokslų akademija, Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriumi.

Lietuva neteko iškilaus mokslininko, išskirtinio erudito, autoriteto ne vienai mokslininkų kartai, tarnavusio Lietuvai, brandinusio žmonių širdyse savivoką ir pilietiškumą. Liūdime kartu ir reiškiame nuoširdžią užuojautą bei gilią pagarbą Jo šeimai ir artimiesiems.

Lietuvos mokslų akademija

Leidinio redakcinė taryba: J. Banys (pirmininkas), A. Bernotas, Z. Dabkevičius, D. Kaunas, V. Kučinskas, R. Maskoliūnas, V. Nekrošius, R. Šiaučiūnas, L. Valkūnas, G. Žintelis

Leidinį rengė: S. Aukštinaitienė, A. Bagdonavičienė, A. Daučiūnienė, R. Daukšienė, B. Jaskelevičius, L. Milošienė, E. Narušytė, J. Olechnovičienė

Iš anglų kalbos vertė D. Bartkutė Barnard ir D. Kaladinskienė

Kalbos redaktorės A. Bagdonavičienė ir Z. Turčinskienė
Nuotraukos V. Valuckienės, apipavidalino M. Datkūnaitė

© Lietuvos mokslų akademija
http://lma.lt/

Spausdino UAB „BMK leidykla“
http://bmkleidykla.lt/
Tiražas 150 egz., nemokamai

ISSN 2029-5707